

Vaasan yliopisto
UNIVERSITY OF VAASA

Eeva Kääpä

Opettajien valmiudet taloustiedon opettamiseen

Peruskoulun opettajien näkemyksiä talousopetuksen haasteisiin

Laskentatoimen ja rahoituksen
akateeminen yksikkö
Taloustieteen pro gradu -
tutkielma
Taloustieteen maisteriohjelma

Vaasa 2023

VAASAN YLIOPISTO**Laskentatoimen ja rahoituksen akateeminen yksikkö**

Tekijä:	Eeva Kääpä		
Tutkielman nimi:	Opettajien valmiudet taloustiedon opettamiseen : Peruskoulun opettajien näkemyksiä talousopetuksen haasteisiin		
Tutkinto:	Kauppätieteiden maisteri		
Oppiaine:	Taloustieteen maisteriohjelma		
Työn ohjaaja:	Panu Kalmi		
Valmistumisvuosi:	2023	Sivumäärä:	50

TIIVISTELMÄ:

Peruskoulu on tärkeä kanava talousosaamisen edistämiseksi, sillä sen avulla voidaan tavoittaa kokonaisia ikäluokkia ja pyrkiä vaikuttamaan heidän taloudelliseen osaamiseensa. Heikko talousosaaminen voi esimerkiksi alentaa elämänlaatua tai johtaa taloudellisiin ongelmiin. Suomalaisten talousosaaminen on PISA-tutkimusten mukaan ollut melko hyvää, mutta huolenaiheita ovat suuret erot yksilöiden välillä, sekä kansallisella tasolla nuorten heikompi taloudellinen tietämys vanhempiin ikäluokkiin nähden. Taloustietoa opetetaan peruskoulussa opetussuunnitelman mukaisesti yhteiskuntaopin ja kotitalouden oppiaineissa, mutta keskustelua on käyty myös siitä, tulisiko taloustiedosta tehdä erillinen oppiaine.

Taloustieteen opetus sekä luokanopettajien että aineopettajien koulutuksessa on vähäistä, jolloin opettajien oma motivaatio ja kiinnostus talousosaamista kohtaan ovat merkittävässä roolissa talousopetuksen toteuttamisessa. Opettajien puutteellinen koulutus taloudesta ja talousosaamisesta voi muodostua ongelmaksi erityisesti siksi, että oppikirjoissa ja muissa oppimateriaaleissa on talousosaamisen suhteen parantamisen varaa.

Tämän tutkielman tutkimusosiossa on haastateltu ala- ja yläkoulun opettajia ja kartoitettu heidän näkemyksiään talousopetuksen toteuttamiseen. Opettajilta kysyttiin heidän omasta suhtautumisestaan taloustiedon opettamiseen, heidän koulutustaustastaan sekä koetusta pätevydestään talousopetukseen, oppikirjoista ja peleistä sekä opettajien lisäkoulutuksen tarpeesta. Tutkimuksen tulosten tulkinnan kannalta on olennaista huomata, että kaikki haastatellut opettajat olivat jo osallistuneet talousopetukseen liittyvälle kurssille, jolloin otantaan kuului vain aiheesta valmiiksi kiinnostuneita opettajia.

Haastattelututkimus toteutettiin etähaastatteluilla yhtä opettajaa kerrallaan haastatellen. Haastatelluilla opettajilla oli yhteneviä mielipiteitä monista aihepiireistä, kuten taloustiedon muuttamisesta omaksi oppiaineekseen, mitä opettajat pääosin vastustivat. Yhdeksi suurimmista talousopetuksen ongelmista koettiin resurssien puute, ja useista opettajista tuntui, ettei talousopetukselle varattu aika riitä kaikkien tärkeiden talousaiheiden käsittelyyn. Huomattavan positiivisesti opettajat suhtautuivat talousopetuksen pelillistämiseen ja he toivoivat, että käytössä olisi enemmän talousaiheisia pelejä, joita voisi hyödyntää opetuksessa.

AVAINSANAT: Talousosaaminen, talousopetus, peruskoulu

Sisällys

1	Johdanto	5
1.1	Tutkielman rakenne ja tavoitteet	6
2	Talousosaaminen ja sen opetus kouluissa	8
2.1	Mitä talousosaaminen on?	8
2.2	Talousosaamisen tärkeys	9
2.3	Suomalaisnuorten talousosaamisen taso vuoden 2018 PISA-tutkimuksessa	10
2.4	Talousosaamisen edistäminen Suomessa	12
2.5	Talousopetus kouluissa	13
2.5.1	Opettajien valmiudet taloustiedon opettamiseen	14
2.5.2	Oppikirjat talousopetuksen tukena	15
2.5.3	Talousopetus opetussuunnitelmassa	16
2.5.4	Talousosaaminen omana oppiaineenaan	18
2.5.5	Talousopetuksen vaikuttavuus	19
2.5.6	Opetusmenetelmien vaikutukset talousosaamiseen	21
3	Tutkimuksen toteutus	25
3.1	Haastattelujen toteutus	25
3.2	Haastateltavien valinta	26
4	Tutkimustulokset	27
4.1	Opettajan suhtautuminen talousopetukseen	27
4.1.1	Miten tarpeelliseksi koet taloustiedon opettamisen?	28
4.1.2	Miten mielekkääksi koet taloustiedon opettamisen?	28
4.1.3	Koetko taloustiedon opettamisen haastavaksi?	29
4.1.4	Miten arvioisit oppilaidesi talousosaamisen tasoa?	30
4.1.5	Tulisiko taloustietoa mielestäsi opettaa omana oppiaineenaan?	31
4.2	Opettajan koulutus ja oma näkemys pätevyydestään opettaa taloustietoa	32
4.2.1	Mikä oli pääaineesi yliopisto-opintojesi aikana?	32
4.2.2	Kuinka paljon opiskelit taloustiedettä yliopisto-opintojesi aikana?	33

4.2.3	Onko mielestäsi helppoa vastata oppilaiden kysymyksiin, jotka liittyvät oman talouden hallintaan tai talouteen yleisesti?	34
4.2.4	Koetko, että henkilökohtaisen talousosaamisesi edistämisestä olisi apua taloustiedon opettamiseen?	34
4.3	Kouluissa hyödynnettävät oppikirjat ja pelit	35
4.3.1	Mitä oppikirjoja koulussanne käytetään yhteiskuntaopin ja taloustiedon opetuksessa? Mitä mieltä olet käyttämistänne oppikirjoista?	36
4.3.2	Hyödynnättekö pelejä taloustiedon opetuksessa? Jos kyllä, mitä?	37
4.3.3	Tulisiko pelejä hyödyntää enemmän taloustiedon opetuksessa?	38
4.4	Opettajien lisäkoulutuksen taso ja tarve	38
4.4.1	Oletko saanut lisäkoulutusta tai perehdytystä taloustiedon opetukseen työurasi aikana?	39
4.4.2	Oletko itsenäisesti opiskellut taloustiedosta tai sen opettamisesta lisää työurasi aikana?	40
4.4.3	Miten opettajia tulisi mielestäsi tukea taloustiedon opetuksessa?	40
5	Johtopäätökset	42
	Lähteet	45
	Liitteet	50
	Liite 1. Haastattelukysymykset	50

1 Johdanto

Taloulosaaminen on tärkeä osa taloudellista vakautta, sekä yksilön että makrotalouden kannalta, Lusardi (2015, s. 639–640) kirjoittaa. Rahoitusmarkkinat ovat kehittyneet voimakkaasti, mikä on herättänyt entistä suurempaa huolta kansalaisten taloulosaamisen tasosta. Kuten vuoden 2008 finanssikriisi osoitti, heikosta taloulosaamisesta johtuvat, väärän informaation varassa tehdyt taloudelliset päätökset voivat aiheuttaa suuria ongelmia.

Erytisesti nuorten kohdalla taloulosaamisen tärkeys korostuu Lusardin (2015, s. 639–640) mukaan. Heillä on edessään omaan talouteen liittyviä päätöksiä, joiden seuraukset voivat jatkua heidän koko elämänsä ajan. Elinajanodotteen kasvaessa nuorten täytyy jo varhaisessa vaiheessa ymmärtää säästämisen tärkeys, jotta säästöt riittävät myös pidemmälle eläkeajalle.

Just as it was not possible to contribute to and thrive in an industrialized society without basic literacy – the ability to read and write – so it is not possible to successfully navigate today’s world without being financially literate. Financial literacy truly is an essential skill for the 21st century. (Lusardi, 2015, s. 653-654).

Kuten Lusardi toteaa, taloudellista osaamista voidaan nykyaikana pitää yhtä välttämättömänä taitona kuin luku- ja kirjoitustaitoa teollistuneessa yhteiskunnassa. Nuorten on tärkeää omata taloudellisia taitoja, jotta he kykenevät toimimaan nyky-yhteiskunnan menestyksekkäinä jäseninä. Taloulosaamisen kannalta kriittisiä vaiheita ovat elämän nivelvaiheet, kuten itsenäisen elämän aloittaminen, joka on monelle nuorelle ajankohtainen elämäntapahtuma (Raijas ja muut, 2020, s. 5).

Opettajien rooli nuorten taloulosaamisen kehittämisessä on tärkeä. Grohmann ja muut (2015, s. 4) pitävät kouluopetusta sekä vanhempien tarjoamaa taloudellista sosialisatiota kahtena tärkeimpänä kanavana, joiden kautta lapsuuden kokemukset selittävät aikuisiän taloulosaamisen tasoa. Heidän tutkimuksessaan opetuksella havaittiin olevan epäsuora vaikutus taloulosaamiseen, sillä opetus parantaa oppilaiden

laskutaitoa, mikä puolestaan tukee talousosaamista. Laskutaito ja talousosaaminen korreloivat vahvasti: oppilailla, joiden laskutaito on hyvä, myös talousosaamisen taso on usein korkea.

Grohmannin ja muiden (2015, s. 18–19) tutkimuksessa on kuitenkin havaittu opetuksella olevan suora yhteys parempien taloudellisten päätösten tekoon. Taloustieteen opettaminen koulussa sekä koulutuksen laatu vaikuttavat positiivisesti siihen, millaisia taloudellisia päätöksiä ihmiset tekevät myöhemmin elämässään. Tämän tutkimuksen valossa voidaan siis sanoa opetuksen vaikuttavan yksilön taloudelliseen käyttäytymiseen, vaikka opetus ei välttämättä nostaisi talousosaamisen tasoa.

1.1 Tutkielman rakenne ja tavoitteet

Tämän pro gradu -tutkielman tavoitteena on kartoittaa peruskoulun opettajien näkemyksiä taloustiedon opettamisesta, heidän omista valmiuksistaan opettaa taloustietoa sekä siitä, miten kyseisiä valmiuksia voitaisiin parantaa. Haastattelujen avulla toteutetun tutkimuksen painotus onkin juuri opettajien omissa mielipiteissä, jotta selville saataisiin ne ongelmat ja ratkaisuehdotukset, jotka käytännön opetustyössä nousevat esille. Paras käsitys opetuksen, oppilaiden osaamistason ja talousopetuksen haasteiden tämänhetkisestä tilasta löytynee juuri opettajilta.

Tutkielman on tarkoitus vastata kysymyksiin siitä, miten opettajia voitaisiin parhaiten tukea taloustiedon opettamisessa, ja kuinka talousopetusta voitaisiin edistää. Haastateltavilta kysyttiin esimerkiksi talousopetuksessa käytettävistä oppikirjoista ja peleistä sekä talousopetuksen täydennyskoulutuksen tarpeesta. Tavoitteena oli selvittää, mitä tulevaisuudessa voitaisiin tehdä, jotta talousopetus olisi tehokkaampaa ja toimivampaa. Tutkielma pyrkii tuottamaan lisäarvoa aiheesta aiemmin tehdyn tutkimuksen päälle hyödyntämällä haastattelututkimuksen avointa lähestymistapaa, jolloin opettajien näkemykset ja parannusehdotukset saadaan kyselytutkimuksia paremmin ja yksityiskohtaisemmin esiin.

Teksti on jaoteltu viiteen pääkappaleeseen: ensimmäisessä kappaleessa esitellään talousosaamisen käsitettä sekä talousosaamisen tärkeyttä ja nykytilaa. Sen jälkeen siirrytään kouluopetuksen rooliin nuorten talousosaamisen edistämisessä, käsitellen esimerkiksi oppikirjoja ja opetussuunnitelmaa. Kolmannessa kappaleessa käsitellään tutkielmaa varten tehdyn haastattelututkimuksen taustaa ja haastateltujen opettajien valintakriteerejä. Tämän jälkeen käydään läpi tutkimustulokset kysymys kerrallaan, ja viimeinen kappale käsittelee johtopäätökset ja yhteenvedon.

2 Talousosaaminen ja sen opetus kouluissa

2.1 Mitä talousosaaminen on?

OECD (2018, s.4) määrittelee talousosaamisen yhdistelmänä tietoisuutta, tietoa, taitoa, asennetta ja käytöstä, joka on välttämätön vakaiden taloudellisten päätösten tekemisen ja yksilön taloudellisen hyvinvoinnin saavuttamisen kannalta. Talousosaamisen määritelmä saattaa kuitenkin kontekstista riippuen vaihdella, ja etenkin esimerkiksi englannista suomeksi käännettäessä merkitykseen saattaa syntyä vivahde-eroja. Peura-Kapanen ja Lehtinen (2011, s. 2-3) käsittelevät taloudellisen osaamisen erilaisia määrittelytapoja. Taloudellisesta osaamisesta puhuttaessa käytetään usein esimerkiksi käsitteitä finanssilukutaito, talousosaaminen, taloustaito, taloussivistys tai finanssiosaaminen. Englanninkielisissä teksteissä käytetään usein käsitteitä economic literacy ja financial literacy, joiden merkitykset ovat hieman erilaiset. Financial-termillä viitataan enemmän oman kotitalouden rahatalouteen, kun taas economic-termi liittyy enemmän kansantalouteen. Suomenkielisissä teksteissä kummatkin käsitteet käännetään usein taloudelliseksi lukutaidoksi, jolloin merkitysero katoaa.

Peura-Kapasen ja Lehtisen (2011, s. 5) mukaan talouden lukutaitoa pidetään käsitteenä liian kapeana, sillä se keskittyy yksilön taitoihin tämän käyttäytymisen sijaan. Tämän päivän yhteiskunnassa on lähes pakollista osallistua taloudelliseen elämään, jolloin käyttäytymisen poissulkevaa käsitettä ei ole järkevää käyttää. Talouden lukutaitoa laajempi käsite on taloudellinen osaaminen, sillä se pitää sisällään myös omien resurssien ja taloudellisen tilanteen ymmärtämisen, sekä tiedon soveltamisen käytännön tilanteisiin. Suuressa osassa viimeaikaista suomenkielistä tutkimusta nuorten taloudellisista taidoista käytetään käsitettä taloudellinen osaaminen, kuten myös tässä tutkielmassa.

2.2 Talousosaamisen tärkeys

Raijas ja muut (2020) korostavat talousosaamisen roolia talousongelmien ennaltaehkäisyssä. Ongelmien korjaaminen tulee kalliiksi sekä yksilölle että yhteiskunnalle, joten paras vaihtoehto olisi pyrkiä ehkäisemään ongelmien syntyminen. Ranta ja muut (2020) tutkivat taloudellisen stressin vaikutuksia nuorissa aikuisissa, ja havaitsivat, että 25-vuotiaana epämieluisassa taloudellisessa tilanteessa olleilla aikuisilla oli 28-vuotiaana todennäköisemmin alhaisempi tyytyväisyys omaan elämään ja enemmän masennusoireita. Tutkimuksen mukaan taloudelliset paineet ja alempi taloudellisen kyvykkyyden taso saattoivat alentaa elämänlaatua vielä tulevaisuudessakin.

Myös van Rooijn ja muiden (2012) tutkimus puhuu talousosaamisen myönteisten vaikutusten puolesta. Talousosaamisen ja nettovarallisuuden välillä on havaittavissa selkeä positiivinen yhteys, myös sen jälkeen, kun monien mahdollisten varallisuuteen vaikuttavien taustamuuttujien, kuten tulojen, iän ja koulutustason vaikutus on otettu huomioon. Talousosaamisen ja varallisuuden kertymisen välistä yhteyttä selitetään tutkimuksessa kahdella eri mekanismilla. Ensinnäkin parempi talousosaaminen lisää sijoittamisen todennäköisyyttä, jolloin yksilöt voivat hyötyä sijoitustuotoista. Lisäksi talousosaamisella on positiivinen yhteys eläkesäästämiseen.

Talousosaamisen puutteellisuus voi aiheuttaa kauaskantoisia käytännön ongelmia, kuten maksuhäiriömerkintöjä. Vuoden 2022 huhti-kesäkuussa maksuhäiriörekisterissä olevien nuorten määrä kääntyi nousuun (Suomen Asiakastieto Oy, 2022). Nuorten maksuhäiriöt pysyivät koronapandemian aikana vähäisinä, mutta viimekesäisten tilastojen valossa tilanteessa on tapahtunut käänne. Huhti-kesäkuun aikana maksuhäiriörekisteriin päätyi 1200 uutta alle 20-vuotiasta henkilöä, kun maksuhäiriömerkintöjä on alle 20-vuotiaiden ikäluokassa yhteensä alle kolmella tuhannella. Nuorten ensimmäisten maksuhäiriöiden taustalla ovat usein esimerkiksi vakuudettomat kulutusluotot, maksamattomat verkkokaupan ostokset tai maksamattomista vuokrista aiheutuneet maksuhäiriöt. Yhteensä maksuhäiriömerkintöjä oli kesäkuun 2022 lopussa 388 000 suomalaisella

yksityishenkilöllä. Maksuhäiriömerkintä ei ole ikuinen, mutta voi vaikeuttaa elämää huomattavasti, esimerkiksi vuokra-asunnon tai vakuutuksen hankkimisen vaikeutumisen kautta. Luottotietolakiin tehtiin viime vuonna muutos, joka astui voimaan 1.12.2022. Muutoksen myötä maksuhäiriömerkintä poistuu kuukauden kuluttua siitä, kun tieto velkojen maksamisesta on rekisteröity.

Nuorten huomioiminen talousosaamisen kehittämisessä on tärkeää, sillä suomalaisten keskuudessa taloudellinen tietämys on heikointa 18–29-vuotiailla, kun taas paras tietämys löytyy 40–49-vuotiailta. (Vaahtoniemi, Kalmi & Ruuskanen, 2023). Vaasan yliopiston ja Pellervon taloustutkimus PTT:n toteuttamassa tutkimuksessa taloudellista tietämystä mitattiin kysymyksillä riskin hajauttamisesta, inflaatiosta ja korkotasosta, esimerkiksi miten inflaatio vaikuttaa ostovoimaan. Nuorten tietämys inflaatiosta oli tutkimuksen matalinta. Myös digitaalinen taloustietämys, eli esimerkiksi kryptovaluuttoihin liittyvä tieto, oli heikointa nuorten keskuudessa.

2.3 Suomalaisnuorten talousosaamisen taso vuoden 2018 PISA-tutkimuksessa

Laine ja muut (2020, s. 18) kirjoittavat, että suomalaisnuorten talousosaaminen on vuoden 2018 PISA-tutkimuksen arvioinnin mukaan hyvällä tasolla. Tutkimukseen osallistui 20 maata, ja Suomi sijoittui yhdessä Kanadan kanssa toiselle sijalle. Suomea ja Kanadaa paremmin tutkimuksessa menestyi vain Viro, jonka keskiarvo oli 547 pistettä (Suomen keskiarvon ollessa 537 pistettä). Suomen ja muiden viiden parhaan joukkoon sijoittuneiden maiden keskiarvopisteet olivat tilastollisesti merkitsevästi OECD:n keskiarvoa (505 pistettä) korkeammat.

Laineen ja muiden (2020, s. 20) mukaan suomalaisten oppilaiden joukosta löytyy muita menestyneitä maita enemmän erinomaisen talousosaamisen omaavia nuoria. Kun oppilaat jaetaan talousosaamisensa suhteen prosenttiosuuksiin, voidaan havaita aivan

ylimpien prosenttiosuuksien olevan Suomessa jopa hieman suurempia kuin tutkimuksessa parhaiten pärjänneessä Virossa, mikä tarkoittaa Suomessa olevan hieman enemmän huipputason talousosaajia. Suomalaisoppilaiden talousosaamisen parhaimmisto ei siis ole heikompaa tasoa kuin Virossa, vaikka keskiarvopisteet ovatkin 10 pistettä alhaisemmat.

Edellä mainituista huipputuloksista huolimatta suomalaisnuorten talousosaamisen tasossa on parantamisen varaa. Laine ja muut (2020, s. 20) nostavat esiin suuret oppilaiden väliset vaihtelut Suomessa. Näitä eroja voidaan mitata keskihajonnalla, joka oli suomalaisoppilaiden välillä 102 pistettä, kun OECD-maiden keskimääräinen keskihajonta oli 94 pistettä, ja suurimmassa osassa maita keskihajonta jäi alle 100 pisteeseen. Ainoastaan Australian keskihajonta oli suurempi kuin Suomessa, joskin ero maiden keskihajontojen välillä ei ollut tilastollisesti merkitsevä.

Laine ja muut (2020, s. 20) korostavat, että huippuosaajien lisäksi Suomesta löytyy myös heikkoja osaajia. Verrattaessa Viroon, oppilaiden väliset erot ovat huomattavasti suurempia. Virolaisoppilaiden väliset erot olivat osallistujamaiden pienimpiä, ja alimpien prosenttiosuuksien arvot eli heikoimmin pärjänneiden oppilaiden tulokset olivat Virossa suurempia kuin Suomessa.

Yksilöiden välisten erojen kannalta huolestuttavaa on myös heikkojen PISA-tulosten kasautuminen. Huono menestys muilla PISA-tutkimuksen osa-alueilla ennustaa usein huonoa menestystä myös talousosaamisessa. Laine ja muut (2020, s. 23) nostavat PISA-tuloksista esiin sen, että etenkin heikkojen osaajien kohdalla tulokset kasautuvat helpommin. Heikosti talousosaamisen tehtävissä suoriutuneista suomalaisoppilaista 79 prosenttia oli heikkoja lukijoita ja 75 prosenttia suoriutui matematiikan tehtävistä heikosti.

2.4 Talousosaamisen edistäminen Suomessa

Suomen Pankki (2021) on laatinut ehdotuksen kansallisesta strategiasta talousosaamisen edistämiseksi. Ehdotuksen laatiminen käynnistyi Suomen Pankin, oikeusministeriön ja muiden keskeisten viranomaisten sopimuksella helmikuussa 2020. Strategian missiona on saada ihmiset ymmärtämään talousosaamisen merkitys arkielämässä, ja tekemään oman taloutensa puitteissa eettisiä ja kestäviä valintoja. Visiona puolestaan on, että suomalaisten talousosaaminen olisi maailman parasta vuoteen 2030 mennessä. Strategia on rakennettu vuorovaikutuksessa sellaisten toimijoiden kanssa, jotka työskentelevät kansalaisten talousosaamisen vahvistamisen eteen, mutta strategiaa johtaa oikeusministeriö.

Strategiaehdotuksen myötä syntyi myös talousosaamiskeskus, joka perustettiin Suomen Pankin rahamuseoon (2022). Talousosaamiskeskus aloitti toimintansa tammikuussa 2022, ja se on keskeinen osa talousosaamisen strategian toteuttamista. Rahamuseossa edistetään talousosaamista muun muassa sisällyttämällä näyttelyyn talousosaamissisältöjä, käsittelemällä rahaa ja taloutta museossa järjestettävissä opastuksissa, sekä toimimalla talousosaamisen foorumina eri toimijoille, esimerkiksi jakamalla tutkimustietoa yleisötilaisuuksissa ja koulutuksissa. Talousosaamiskeskuksen tavoite on yhtäläinen kansallisen strategian kanssa: suomalaisten talousosaaminen on maailman parasta vuoteen 2030 mennessä.

Suomen Pankin lisäksi yksi näkyvä toimija Suomen talousosaamiskentällä on Talous ja nuoret TAT. TAT:in tavoitteena on innostaa nuoria työelämästä, saada heidät hallitsemaan omaa talouttaan sekä toimimaan yritteliäinä yhteiskunnan jäseninä. (Talous ja nuoret TAT, 2023). TAT:in kohderyhmää ovat nuoret alakoululaisista toisen asteen opiskelijoihin. Erityisesti TAT:in Yrityskylä-toiminta on noussut näkyvään rooliin peruskoululaisten talousopetuksessa, ja se nouseekin esille myös tämän tutkielman tutkimusosuudessa haastateltujen opettajien vastauksissa.

Yrityskylän (2023) oppimiskokonaisuus perustuu neljään vaiheeseen. Ensin opettajat koulutetaan sisältöihin, sitten opettajat käyvät materiaalin läpi oppilaidensa kanssa. Tämän jälkeen luokka osallistuu toimintaan Yrityskylän oppimisympäristössä, ja siellä opitut asiat käydään läpi koulussa. Yrityskylätoimintaa järjestetään sekä ala- että yläkoulukäisille, hieman eri muodoissa. Alakoululaiset työskentelevät Yrityskylässä omilla ammateilla, ja toimivat vastuullisina kuluttajina ja kansalaisina osana yhteiskuntaa. Yläkoululaiset puolestaan johtavat yritystä kansainvälisillä markkinoilla kilpaillen toisiaan vastaan. Molempien versioiden on todettu parantavan nuorten talousosaamista (Kalmi & Rahko, 2022; Kalmi, 2018).

2.5 Talousopetus kouluissa

Raijas ja Uusitalo (2012) selvittivät Toimijat, kanavat ja tavat nuorten taloudellisen osaamisen edistämiseksi -tutkimushankkeessa 15–20-vuotiaiden nuorten näkemyksiä taloustiedon opettamiseen kouluissa. Raijaksen ja Uusitalon (2012, s. 22–23) mukaan nuoret itse kokevat koululla olevan tärkeä rooli taloudellisen tietämyksen ja ymmärryksen parantamisessa. Nuoret kokivat, että yhteiskuntaopin opettajilta, ryhmänohjaajilta ja opinto-ohjaajilta voi tarvittaessa pyytää neuvoa, ja he ovat hyviä tietolähteitä. Oman talouden hallinnan käsittelystä koulussa nuorilla oli erilaisia näkemyksiä. Yleisesti yhteiskuntaopin ja taloustiedon kurssit koettiin hyvänä tapana oppia taloustaitoja ja hankkia taloudellisiin asioihin liittyvää yleissivistystä, ja koulun koettiin opettavan ymmärtämään koko kansantalouden toimintaa, enemmän kuin yksilön oman talouden hallintaa.

Raijaksen ja Uusitalon (2012, s. 23) tutkimuksesta selvisi, että hyvinä teemoina yläkoulun yhteiskuntaopin tunneille nähtiin esimerkiksi pankkien toiminta sekä median välittämien talousuutisten syventäminen. Nuoret toivoivat, että koulussa tuotaisiin esille varoittavia esimerkkejä taloudellisiin päätöksiin liittyvistä virheistä. Muutenkin taloustiedon opetuksen toivottiin olevan käytännönläheisempää, esimerkiksi lukioihin ja

ammattikouluihin lisättävän talousosaamisen kurssin kautta, jossa käsiteltäisiin muun muassa erilaisia budjetointivaihtoehtoja. Yksi syy taloustiedon ja taloudellisten asioiden vaikeiksi ja turhiksi kokemiseen on vaikeus yhdistää opetettava tieto omaan elämään ja päätöksentekoon. Teorian ja käytännön saumattomampi yhdistäminen voisi siis auttaa myös innostamaan nuoria kiinnostumaan taloustiedosta.

Raijas ja Uusitalo (2012, s. 23) havaitsivat myös, että koulun koettiin olevan hyvä tiedonvälityskanava, jota muut toimijat voivat hyödyntää. Nuoret toivoivat esimerkiksi vierailevia tahoja kertomaan talousasioista käytännönläheisesti. Muutoinkin koulun yhdeksi tärkeäksi tehtäväksi koettiin tutustuttaa nuoret eri tietolähteisiin, joista he voivat myöhemmin elämässään etsiä tietoa ajankohtaisiin taloudellisiin haasteisiin.

2.5.1 Opettajien valmiudet taloustiedon opettamiseen

Kalmi ja muut (2019) ovat tarkastelleet opettajien valmiuksia taloustiedon opettamiseen. Taloustietoa opettavat yläkoulussa yhteiskuntaopin opettajat, jotka ovat yleensä lukeneet pääaineenaan historiaa. Vaadittu taloustieteellisten opintojen määrä vaihtelee melko paljon eri yliopistoissa, joissa koulutetaan yhteiskuntaopin opettajan pätevyyteen. Opettajilla saattaa siis olla suoritettuna jokin laaja taloustieteen opintokokonaisuus, pelkkä peruskurssi tai välttämättä ei ollenkaan taloustieteen opintoja. Yläkoulun yhteiskuntaopin oppimäärästä noin kolmasosa on taloustietoa, joten opettajien puutteelliset tiedot aiheesta ovat huolestuttavia, etenkin kun oppikirjoista löytyy seuraavassa luvussa käsiteltäviä puutteita. Yhteiskuntaopin opettajat ovatkin itse sitä mieltä, että etenkin taloutta koskevista asioista kaivattaisiin lisää koulutusta.

Kalmin ja muiden (2019) mukaan juuri opettajien täydennyskoulutus ja muu opettajankoulutuksen vahvistaminen on yksi keskeisistä asioista, joilla myös oppilaiden taloustietoa voitaisiin pyrkiä vahvistamaan. Tämä parantaisi talousoppimista riippumatta siitä, opetetaanko taloustietoa omana oppiaineenaan vai yhteiskuntaopin osa-alueena.

Yksi taloustiedon täydennyskoulutusta yhteiskuntaopin opettajille järjestävä taho on Talous tutuksi -konsortio, joka järjestää koulutuksia yhden työpäivän mittaisina seminaareina. Täydennyskoulutuksen hankkiminen on opettajien oma valinta, mutta työnantajien olisi hyvä rohkaista opettajia täydentämään osaamistaan ja mahdollistaa koulutukseen osallistuminen. Opettajien merkitystä oppilaiden taloustiedon kehittämisessä korostaa entisestään se, että nuoret pitävät opettajien sanaa luotettavampana kuin esimerkiksi lehtijuttuja (Raijas ja Uusitalo, 2012, s. 23).

2.5.2 Oppikirjat talousopetuksen tukena

Kuten edellisessä luvussa mainittiin, Kalmin ja muiden (2019, s. 606) mukaan yhteiskuntaopin opettajilla sekä luokanopettajilla saattaa olla talouden opetuksesta puutteellisia tietoja, jolloin oppikirjan merkitys korostuu, vaikka niitä ei olekaan opetuksessa pakko käyttää. Mikäli opettaja kokee opetettavan aiheen vieraaksi, hän saattaa tukeutua oppikirjoihin voimakkaasti. Tästä syystä oppikirjojen tarkastelu osana talousopetuksen arviointia on mielekästä, sillä niistä voidaan saada paljon viitteitä opetuksessa käsiteltävistä asioista.

Yhteiskuntaopin oppikirjoissa saatetaan kuitenkin määritellä talouden käsitteitä puutteellisesti (Alanko, 2019; Kalmi ja muut, 2019). Vajavaisesti käsitellyjä käsitteitä ja konsepteja ovat esimerkiksi bruttokansantuote, resurssien niukkuus, allokaatio, markkinat sekä korkoa korolle -ilmiö. Keskeisten asioiden ja ilmiöiden kokonaan tai osittain käsittelemättä jättäminen saattaa johtua esimerkiksi siitä, että peruskoulun yhteiskuntaopin kirjat eivät yleensä ole taloustieteilijöiden kirjoittamia, jolloin niissä saatetaan ohittaa olennaisia käsitteitä.

Kuten Kalmi ja muut (2019, s. 607–608) kirjoittavat, jotkin oppikirjojen puutteet voivat johtua siitä, ettei teoreettisen perustan esilletuontia ole katsottu välttämättömäksi vielä peruskoululaisille. Lukion oppikirjat suoriutuvat vastaavassa tarkastelussa

huomattavasti paremmin, joskin niistäkin on löydettävissä selkeitä puutteita. Löfström ja van den Berg (2014, s. 79) ovat tarkastelleet lukion yhteiskuntaopin oppikirjoja. Lukion yhteiskuntaopin kirjoja tekevät usein opettajat, joiden apuna on asiantuntijoita yliopistoista, mediasta sekä talouselämästä. Kalmin ja muiden (2019, s. 607–608) mukaan akateemisten taloustieteilijöiden ottaminen mukaan myös yläasteen oppikirjojen tekemisprosessiin voisi parantaa esimerkiksi oppikirjojen tarkkuutta käsitteiden ja konseptien määrittelyssä. Oletettavasti oppikirjojen laadun ja sisällön monipuolistamisella ja parantamisella voisi olla ainakin välillinen positiivinen vaikutus oppilaiden talousosaamiseen.

Löfström ja van den Berg (2014, s. 76) kritisoivat lukion yhteiskuntaopin oppikirjoja siitä, että niissä ei juurikaan pohdita talouden toiminnan ja poliittisten päätösten välisiä yhteyksiä, vaan talous esitetään politiikasta erillisenä ilmiönä. Kirjojen vahvuutena puolestaan voidaan pitää niiden laaja-alaista ja monipuolista substanssiosaamisen tarjontaa.

2.5.3 Talousopetus opetussuunnitelmassa

Vuosiluokkien 7–9 opetussuunnitelmaan (Opetushallitus, 2014) sisältyy tavoitteita oppilaiden taloudenhallintaan sekä talousosaamiseen liittyen. Näitä teemoja käsitellään yhteiskuntaopin sekä kotitalouden oppiaineissa. Matematiikan oppiaineen tavoitteissa ei erikseen mainita oppilaiden talousosaamista, mutta Laineen ja muiden (2020, s. 23) mukaan matematiikan osaamisen voidaan katsoa olevan tiiviisti yhteydessä nuorten talousosaamiseen. Myös lukutaito on relevantti osa yksilön talousosaamista, esimerkiksi sopimustekstien ja muiden liiketoimintaan liittyvien tekstimuotoisten dokumenttien ymmärtämisen vuoksi (Laine ja muut, 2020, s. 33), mutta myöskään suomen kielen ja kirjallisuuden oppiaineen tavoitteissa ei ole mainintoja talousosaamisen edistämisestä.

Yksi yhteiskuntaopin oppiaineen tehtävistä on opetussuunnitelman (Opetushallitus, 2014) mukaan tukea oppilaiden kasvua aktiivisiksi, vastuuntuntoisiksi ja yritteliäiksi kansalaisiksi. Yritteliäisyyttä korostetaan muutoinkin, niin yhteiskuntaopin kuin muidenkin aineiden saralla peruskoulun alusta eteenpäin, mitä Ranta ja muut (2022, s. 6) pitävät huomionarvoisena. Muita opetussuunnitelmassa (Opetushallitus, 2014, s. 419) mainittuja yhteiskuntaopin opetuksen tehtäviä ovat esimerkiksi eettisen arviointikyvyn harjaannuttaminen, yksityistä taloudenpitoa koskevien taitojen ja tietojen syventäminen ja ylläpitäminen, oman tulevaisuuden suunnitteleminen, talouden perusteiden ymmärtäminen, oman talouden hallinta sekä vastuullinen kuluttaminen.

Kotitalouden oppiaineen tehtäviksi mainitaan kodin arjen hallinnan sekä kestävän ja hyvinvointia edistävän elämäntavan edellyttämien tietojen, taitojen, asenteiden ja toimintavalmiuksien kehittäminen (Opetushallitus, 2014, s. 437). Talousopetukseen liittyvät kotitalouden puitteissa opetettavat teemat ovat käytännönläheisempiä kuin yhteiskuntaopin osalta. Erikseen mainittuja tavoitteita opetukselle ovat esimerkiksi kestävän kuluttajuuden opettelu, kustannustietoinen toiminta sekä vastuullinen päätöksenteko.

Opetussuunnitelmia tehdään myös kuntakohtaisesti ja esimerkiksi Helsingin kaupungin laatimassa opetussuunnitelmassa (Opetushallitus 2016, s. 25-29) mainitaan talousopetus ja sen tavoitteet useissa kohdissa. Vuosiluokkien 1-2 ja 3-6 osalta talousosaamisen tavoitteet mainitaan laaja-alaisen oppimisen alla, itsestä huolehtimisen ja arjen taitojen alakohdassa. Vuosiluokille 1-2 tavoitteena on, että oppilaat harjoittelevat vastuullista rahankäyttöä arjen eri tilanteissa, tavoitteellisen säästämisen harjoittelu sekä mainontaan ilmiönä tutustuminen. Vuosiluokilla 3-6 aiheeseen pyritään syventymään kestävän kuluttamisen ja rahankäytön, jakamisen, kohtuullisuuden, säästäväisyyden ja talouden suunnittelun merkityksen kautta. Oppilaat saavat myös ohjausta kuluttajana toimimiseen sekä mainonnan vaikutusten tarkasteluun kriittisesti.

Yläkouluikäisten eli vuosiluokkien 7–9 osalta opetussuunnitelmassa (Opetushallitus 2016, s. 1749) tavoitteet ovat, että oppilaat osaavat tarkastella omaa kulutustaan kestävyuden näkökulmasta, toimia kriittisinä ja vastuullisina kuluttajina ja oppivat oman talouden suunnittelua ja taloudesta huolehtimista. Uutena asiana alakouluikäisiin verrattuna opetukseen kuuluu lainan merkityksen ja velkaantumiseen liittyvien riskien ymmärtäminen. Lisäksi oppilaat harjoittelevat tarkastelemaan mainosviestintää analyttisesti. Helsingin kaupungin opetussuunnitelmassa talousosaamiseen liittyviä tavoitteita on listattu yksityiskohtaisemmalla tasolla kuin valtakunnallisessa opetussuunnitelmassa (Opetushallitus 2014; Opetushallitus 2016).

2.5.4 Talousosaaminen omana oppiaineenaan

Talousosaamisen eristämisestä omaksi oppiaineekseen on käyty paljon keskustelua, ja sitä käsitellään myös tämän tutkielman haastattelututkimuksessa. Kuten edellisessä luvussa mainittiin, tällä hetkellä talousopetusta sisältyy opetussuunnitelmaan (Opetushallitus, 2014) yhteiskuntaopin sekä kotitalouden oppiaineissa, pääpainon ollessa yhteiskuntaopin opetuksessa. Pörssisäätiön (2019) tekemässä kyselytutkimuksessa 80 % suomalaisista oli sitä mieltä, että talousosaamisen pitäisi olla oma, kaikille pakollinen oppiaineensa peruskoulussa, kun taas opettajien mielipide on päinvastainen: Talous ja nuoret TATin tutkimuksen (2019) mukaan enemmistö opettajista ei kannata taloustaitojen opettamista erillisenä oppiaineena. Tästä huolimatta erillisen oppiaineen puolesta on tehty myös kansalaisaloite. Vuonna 2019 pantiin vireille kansalaisaloite Taloustieto uudeksi kouluaineeksi (Kansalaisaloite.fi), joka keräsi kuuden kuukauden määräajassa 6350 kannatusilmoitusta, eikä siten edennyt eduskunnan käsittelyyn. Alhaiseksi jääneestä kannatusmäärästä huolimatta aloite sai medianäkyvyyttä vireilläoloaikanaan (esim. Yle, 2019; Talouselämä, 2019; Ilta-Sanomat, 2019).

Mikäli talousopetusta kehitettäisiin opettajien näkemysten mukaisesti, tulisi sitä siis mieluummin kehittää nykyisessä muodossaan eri oppiaineisiin hajautettuna aiheena, kuin tehdä siitä kokonaan uusi oppiaine. Kotitalouden lehtori Marja Väärälä kirjoitti mielipidekirjoituksessaan Helsingin Sanomissa (2022), että kotitalouden opetusta peruskouluissa tulisi vahvistaa, ja kotitaloudelle osoittaa vuosiviikkotunteja kaikille yhteisenä oppiaineena myös peruskoulun ylemmille luokille, sillä oppitunneilla opiskellaan tärkeitä arjen rahankäytön perusasioita, joiden huolelliseen käsittelyyn nykyinen tuntijako ei riitä. Väärälän näkemys on yhtenevä tämän tutkielman haastattelututkimukseen osallistuneiden kotitalouden opettajien kanssa: kotitalouden oppitunneilla käsiteltävät käytännön talousasiat koetaan hyvin olennaisiksi, mutta opetettavia asioita on liikaa suhteessa käytettävissä olevaan aikaan.

2.5.5 Talousopetuksen vaikuttavuus

De Beckker ja muut (2021) tutkivat talousopetuksen vaikutusta oppilaiden kuluttamispäätöksiin. He analysoivat talousosaamiskurssin vaikutuksia 688:n kahdeksas- ja yhdeksäsluokkalaisen kuluttamiseen, ja havaitsivat, että talousopetus ei välttämättä johda parempaan päätöksentekoon, vaikka opetus olisikin parantanut oppilaiden talousosaamista. Tutkimustulokset eivät kuitenkaan viittaa siihen, että talousopetus olisi irrelevanttia kuluttamispäätösten kannalta, vaan alati kasvavaan tarpeeseen uudenlaisille opetustyyliille. Perinteinen, luokkahuoneessa tapahtuva opetus ei automaattisesti johda muutoksiin kulutuskäyttäytymisessä, vaan de Beckkerin ja muiden (2021) mukaan oppilaille pitäisi tarjota interaktiivisia oppimistyökaluja, kuten arkisiin tilanteisiin sijoittuvia talousosaamispelejä. Myös Iterbeke ja muut (2020) päätyivät samankaltaisiin tuloksiin parantuneen talousosaamisen vaikutuksista taloudelliseen käyttäytymiseen tutkittuaan kahdeksas- ja yhdeksäsluokkalaisia oppilaita ennen ja jälkeen heidän osallistuttuaan talousosaamista kehittävään ohjelmaan: tutkimukseen osallistuneiden oppilaiden talousosaaminen parani 0,18 keskihajonnan verran, mutta taloudellisessa päätöksenteossa ei havaittu eroa talousosaamisen kohennuttua. De

Beckkerin ja muiden (2021) parannusehdotuksiin peilaten Iterbeken ja muiden (2020) tutkimustuloksissa on huomionarvoista erityisesti se, että talousosaamisohjelma toteutettiin interaktiivisena opetuspelinä, jota oppilaat pelasivat pareittain.

Talousopetuksella voi kuitenkin olla vaikutusta myös ihmisten käyttäytymiseen (Brown ja muut, 2016; Urban ja muut, 2020). Brownin ja muiden (2016) tutkimuksessa koulutuksella oli vaikutusta amerikkalaisten lukio-opiskelijoiden velanottoon, kun tutkittavana ajanjaksona oli lukion jälkeinen vuosikymmen. Talousopetus vähensi tutkittavien opiskelijoiden riippuvuutta lainarahasta – pois lukien opintolaina – ja opetuksella oli positiivinen vaikutus lainojen takaisinmaksuun. Brown ja muut (2016) huomauttavat, että opetuksen vaikutukset vaikuttavat katoavan iän myötä. Talousopetuksen vaikutusten tutkimisajankohta on Urbanin ja muiden (2020) mukaan merkittävä tekijä opetuksen vaikuttavuuden tutkimisessa. Heidän tutkimuksessaan talousopetuksella oli ollut positiivinen vaikutus 18–21-vuotiaiden nuorten aikuisten taloudelliseen käyttäytymiseen. Pidemmällä aikavälillä tutkimustulokset eivät enää päde. Urban ja muut (2020) toteavat, että yksilöiden tutkiminen heti heidän lähdettyään koulusta on tärkeää, sillä jos talousopetuksella ei silloin ole havaittavaa vaikutusta, sitä tuskin on myöhemminkään yksilön elämässä. Pidemmällä aikavälillä vaikutuksia on haastavampaa tutkia, sillä käyttäytymiseen ja sen muutoksiin voivat vaikuttaa muut elämäntapahtumat, kuten avioliitto, perheen perustaminen tai vastoinkäymiset työelämässä.

Erisuuntaisia tutkimustuloksia talousopetuksen vaikuttavuudesta tulkitessa on hyvä huomioida myös tutkimusmenetelmien eroavaisuudet. De Beckkerin ja muiden (2021) tutkimuksessa käytettiin satunnaistettuja koeasetelmia ja diskreetin valinnan testiä, kun oppilaita pyydettiin valitsemaan kahden teknisiltä ominaisuuksiltaan identtisen, mutta esimerkiksi hinnan suhteen eroavan älypuhelimien väliltä. Iterbeken ja muiden (2020) tutkimus perustui niin ikään satunnaistettuun koeasetelmaan, kun taas sekä Brownin ja muiden (2016) että Urbanin ja muiden (2020) tutkimukset perustuivat rekisteriaineiston käyttöön, kuten luottotietojen seurantaan.

2.5.6 Opetusmenetelmien vaikutukset talousosaamiseen

Pelillisten talousopetusmenetelmien on tutkittu olevan yhtä tehokkaita talousosaamisen edistämässä kuin perinteisempien opetusmenetelmien (Cannistra ja muut, 2022). Cannistran ja muiden (2022) tutkimuksessa ei ole tutkittu pelien vaikutusta taloudelliseen käyttäytymiseen tai asenteisiin, mutta merkittävin etu perinteisiin opetusmenetelmiin verrattuna on parempi skaalattavuus pienemmillä kustannuksilla, mikä alentaa opettajien kouluttamisen kustannuksia. Kalmi ja Rahko (2022) ovat tutkineet artikkelissaan kolmea erilaista peruskoululaisille suunnattua peliin perustuvaa ohjelmaa, ja arvioineet niiden vaikutusten pohjalta pelien tehokkuutta talousosaamisen kehittämisessä. Suomalaisissa kouluissa on enenevässä määrin kiinnostuttu peleihin perustuvista lähestymistavoista talousopetuksen tehostamiseksi. Ilmiöpohjainen oppiminen on kasvattanut suosiotaan, kun Suomen PISA-tulokset ovat olleet pienessä laskussa. Pelejä hyödynnetään myös muussa opetuksessa, mutta taloustiedon pelillisen opettamisen yhtenä hidasteena on ollut relevanttien pelien huono saatavuus.

Kalmin ja Rahkon (2022, s. 23) mukaan verrattuna tavanomaiseen opetukseen ilman pelejä, oppimistulokset taloudellisen tiedon kannalta ovat parempia pelillisen lähestymistavan tuloksena, sekä henkilökohtaista taloutta että makrotaloutta koskevien kysymysten osalta. On myös joitakin todisteita siitä, että pelilliset interventiot edistävät oppilaiden kiinnostusta taloudellisia asioita kohtaan. Näistä positiivisista tuloksista huolimatta pelien vaikutus oppilaiden taloudelliseen käyttäytymiseen jää heikoksi. Haasteita aiheuttaa myös se, että alaikäisten oppilaiden taloudellista käyttäytymistä on vaikeaa mitata, koska he eivät vielä hoida omaa talouttaan itsenäisesti.

Kalmi ja Rahko (2022, s. 23) pitävät pelejä potentiaalisena väylänä tehdä taloustiedon oppimisesta käytännönläheisempää ja hauskempaa. Myös Maynard ja muut (2012, s. 15) vahvistavat väitettä siitä, että pelien avulla talousopetuksesta saadaan perinteisiä

toimintatapoja kiinnostavampaa, esimerkiksi sitouttavuuden ja interaktiivisuuden kautta. Huomattavimmat vaikutukset oppimiseen vaikutetaan saavuttavan peleillä, joissa oppilaat pelaavat joukkueissa, ja joissa on muitakin oppimistavoitteita kuin taloustieto, kuten vuorovaikutus- ja viestintätaidot. Pelien ei myöskään tarvitse liittyä ainoastaan henkilökohtaista taloutta koskevaan sisältöön. Talousosaamista kehittävien pelien kannalta olisi mielenkiintoista tutkia, saavutetaanko parhaat tulokset suoralla lähestymistavalla, eli peleillä, joiden ainoa tarkoitus on juuri taloustiedon opettaminen, vai peleillä, jotka liittyvät aiheeseen vain osittain (esimerkiksi The Sims). (Kalmi ja Rahko, 2022, s. 23).

Maynard ja muut (2012, s. 1) kirjoittavat, että suosittujen videopelien vaikutusvaltaa ja suosiota hyödyntämällä voidaan sitouttaa kuluttajia taloustiedon oppimistilanteisiin. Täten voidaan myös kasvattaa taloudellisen tiedon ja itsevarmuuden parantumisen vaikutusta myös taloudellisten päätösten ja käyttäytymisen parantumiseen. Korkeamman sitouttamisen kautta kuluttajat muuttuvat itsenäisemmiksi toimijoiksi, joilla on enemmän tietoa. Näiden ominaisuuksien avulla peleistä opitut asiat voidaan siirtää myös oikean elämän päätöstilanteisiin. Myös Nicolini ja Haupt (2023) havaitsivat peleillä olevan myönteinen vaikutus yksilöiden talousosaamiseen, mutta heidän tutkimuksessaan talousopetuksella ei todettu olevan vaikutusta taloudelliseen itsevarmuuteen, mikä saattoi johtua tutkittavien yksilöiden liiallisesta taloudellisesta itsevarmuudesta ennen talousopetusta; saatu opetus siis kavensi eroa todellisen ja koetun talousosaamisen tason välillä.

Compen ja muut (2021) tutkivat, miten talousosaamisen oppimistuloksiin voidaan vaikuttaa interaktiivisen webinaarisarjan avulla. Webinaareilla pyrittiin kannustamaan yhteistyöoppimiseen, ja parantamaan opettajien tietoutta ja innostusta talousosaamista kohtaan, jolloin myös oppilaiden tietous paranisi. Tutkimuksen aikana oppilaat osallistuivat kolmeen kokeeseen: ennen oppimismateriaalien jakamista opettajille, heti ohjelman implementoinnin jälkeen ja kuusi viikkoa ohjelman implementoinnin jälkeen. Tavoitteena oli selvittää, kuinka paljon interaktiivisen webinaarisarjan avulla voidaan

tehostaa talousosaamisen koulutusohjelmien vaikutusta oppilaiden talousosaamiseen. Tutkimus suoritettiin Belgiassa, jossa taloudellisen lukutaidon opettaminen ei tutkimuksen aikaan ollut osa opetussuunnitelmaa.

Compenin ja muiden (2021, s. 413–414) tutkimuksen koulutusmateriaalit oli suunniteltu parantamaan oppilaiden tietämystä ja taitoja liittyen säästämiseen ja sijoittamiseen. Ohjelma oli suunniteltu 13–15-vuotiaille nuorille, ja siihen sisältyi neljä 50 minuutin oppituntia. Tutkimukseen osallistuvat opettajat sitoutuivat kolmiosaiseen webinaarisarjaan, jonka tavoitteena oli rohkaista yhteistyöoppimista sekä parantaa opettajien tietämystä talousosaamisopetuksen sisällöstä.

Compenin ja muiden (2021, s. 422) hypoteesin mukaisesti ohjelmalla todettiin olevan positiivinen vaikutus oppilaiden oppimistuloksiin. Oppilaat, joiden opettajat olivat osallistuneet webinaarisarjaan, saivat 0,39 keskihajonnan verran korkeampia tuloksia verrattuna oppilaisiin, joiden opettajat eivät olleet osallistuneet webinaarisarjaan. Oppimistulosten kohentumiseen ei riittänyt pelkästään se, että opettaja alkoi osallistumaan talousopetukseen tiiviimmin, vaan olennaista oli nimenomaan sitoutunut osallistuminen webinaarisarjaan, jonka kautta opettajat saivat näkemyksiä ja ideoita motivointiin sekä palautteen antamiseen. Tutkimuksen tulosten perusteella oppilaiden talousosaamisen tason nousu johtui korottuneista pisteistä sekä taloudellisen tiedon että taloudellisen käyttäytymisen osalta.

Compen ja muut (2021) arvioivat, että parantuneita oppimistuloksia voidaan mahdollisesti selittää myös webinaarisarjaan osallistuneiden opettajien minäpystyvyyden tunteen paranemisella. Opettajat ovat saattaneet tuntea itsensä aikaisempaa asiantuntevimmiksi, ja he ovat kyenneet myös auttamaan oppilaitaan talousopetuksen sisältöön liittyvissä aiheissa useammin kuin kollegansa. Tutkimuksessa käytetyn menetelmän eduksi voidaan laskea myös sen joustavat toteutustavat. Perinteisissä opettajakoulutuksissa opettajille saatetaan tarvita sijaisia, ja aikataulujen soveltaminen voi aiheuttaa hankaluuksia ja kustannuksia. Internetissä toteutettavia

webinaarisarjoja voi kuitenkin opiskella milloin ja missä haluaa. Tämä luo joustavuutta ja helppoutta uuden oppimiselle, ja parantaa opettajakoulutuksen kustannustehokkuutta.

3 Tutkimuksen toteutus

Tutkimus toteutettiin haastattelututkimuksena, joka on Heikkilän (2014) mukaan tyypillinen aineistonkeruumenetelmä kvalitatiiviselle eli laadulliselle tutkimukselle. Tutkimusmenetelmäksi valittiin kvalitatiivinen haastattelututkimus, sillä tavoitteena oli havainnoida opettajien mielipiteitä, näkemyksiä ja perusteluja talousosaamisen kehittämisestä, ennemmin kuin kerätä numeerista dataa. Haastateltaville opettajille haluttiin antaa mahdollisuus kuvailla opetuksen haasteita ja mahdollisia kehitysehdotuksia omin sanoin. Kvalitatiivinen tutkimus on myös sopiva tutkimustapa esimerkiksi toiminnan kehittämiseen ja sosiaalisten ongelmien tutkimiseen, vaikka sen aineisto on suppeampi kuin kvantitatiivisessa eli määrällisessä tutkimuksessa.

3.1 Haastattelujen toteutus

Haastattelut tehtiin henkilökohtaisina haastatteluina. Opettajia haastateltiin etäyhteyden välityksellä (haastatteluista kahdeksan toteutettiin Zoomin välityksellä ja yksi puhelimitse) yksi kerrallaan ja kaikilta kysyttiin samat kysymykset samassa järjestyksessä. Haastatteluja tehtiin marras- ja joulukuussa 2022, ja jokaisen haastattelun kesto oli noin 20 minuuttia. Haastattelukysymykset lähetettiin haastateltaville muutama päivä ennen haastattelua, joten he saivat halutessaan tutustua kysymyksiin itsenäisesti etukäteen.

Haastattelukysymyksiä oli 16 kappaletta, ja ne oli jaoteltu karkeasti neljään kategoriaan: taustoittavat kysymykset opettajan suhtautumisesta ja suhteesta taloustiedon opettamiseen, kysymykset opettajan koulutustaustasta sekä opettajan oma näkemys pätevyydestään opettaa taloustietoa, koulussa hyödynnettävät oppikirjat ja pelit, sekä lisäkoulutuksen taso ja tarve. Viimeinen kysymys käsitteli haastateltavan virkaikää sekä opetettavia aineita ja oppilaiden ikäluokkaa.

3.2 Haastateltavien valinta

Kaikki haastateltavat olivat käyneet Vaasan yliopiston ja Laurea AMK:n järjestämän Oma talous -verkkokurssin, joka on viiden opintopisteen laajuinen täydennyskoulutuskurssi opettajille. Kurssi on tarkoitettu peruskoulun opettajille, jotka opettavat taloustaitoja työssään. Opintojakson tavoitteena oli lisätä opettajien taitoja opettaa talousasioita monipuolisesti. Tutkimukseen osallistuneet haastateltavat olivat siis hankineet talousosaamiseen liittyvää lisäkoulutusta vähintään Oma talous -verkkokurssin verran, eli heidän voidaan olettaa olleen jossain määrin kiinnostuneita ja valveutuneita aiheen tiimoilta.

Tutkimukseen osallistui yhteensä yhdeksän haastateltavaa. Haastateltaviksi valittiin henkilöitä, jotka opettavat taloustaitoja peruskouluikäisille oppilaille. Tutkimukseen osallistui kaksi kotitalouden opettajaa, joista toinen opettaa myös yrittäjyyttä, kolme yläkoulun yhteiskuntaopin opettajaa sekä kolme alakoulun luokanopettajaa, joista yksi opettaa yhteiskuntaoppia joka vuosi neljäs- tai viidesluokkalaisille, ja oli uransa alussa toiminut yläkoulun yhteiskuntaopin opettajana. Lisäksi tutkimukseen osallistui yksi rehtorina toimiva haastateltava, joka opettaa matematiikkaa ylä- ja alakoululaisille. Haastateltavilla oli vastuullaan myös muita oppiaineita, mutta ylle on listattu talousosaamisen kannalta merkittävät oppiaineet. Tutkimukseen etsittiin tarkoituksella eri oppiaineiden ja ikäluokkien parissa työskenteleviä opettajia, jotta mukaan saataisiin laajemmin erilaisia näkemyksiä talousopetuksesta ja erityisesti siitä, miten sen jaottelu eri oppiaineiden välillä toimii tällä hetkellä, ja miten se voisi toimia paremmin tulevaisuudessa.

Haastateltavat ovat toimineet opettajina 11–31 vuotta. Keskimääräinen virkaikä haastateltavien keskuudessa oli noin 19 vuotta. Haastateltavia ei valikoitu maantieteellisesti tietyltä alueelta, vaan tutkimukseen osallistuneet opettajat työskentelevät eri puolilla Suomea.

4 Tutkimustulokset

Tässä kappaleessa esitellään haastattelututkimuksessa tehtyjä havaintoja ja haastateltavien näkemyksiä haastattelukysymysten aiheisiin. Haastattelukysymykset käydään läpi yksi kerrallaan, opettajien näkemykset ja mielipiteet kooten ja tulkiten. Kukin kappaleessa kolme mainittu kysymyskategoria käsitellään omassa alaluvussaan, ja sen sisältämät kysymykset vielä kolmannen portaan alalukuina.

Ensin käsitellään taustoittavat kysymykset opettajan suhtautumisesta ja suhteesta taloustiedon opettamiseen, sen jälkeen kysymykset opettajan koulutustaustasta sekä opettajan omasta näkemyksestä pätevyydestään opettaa taloustietoa, sitten koulussa hyödynnettävät oppikirjat ja pelit, ja viimeisenä lisäkoulutuksen taso ja tarve. Opettajien virkaikä ja opetettavia aineita ja oppilaiden ikäluokkaa koskeva kysymys on käsitelty luvussa 3.2. Kysymykset käsitellään samassa järjestyksessä kuin ne kysyttiin haastateltavilta. Haastattelukysymykset löytyvät luettelomuodossa liitteenä tutkielman lopusta.

4.1 Opettajan suhtautuminen talousopetukseen

Ensimmäisessä kysymysosiassa pyrittiin kartoittamaan opettajien suhtautumista ja asenteita talousopetusta kohtaan. Kysymysten tavoitteena oli saada taustatietoa ja yleisellä tasolla käsitys siitä, millaiseksi opettajat kokevat taloustiedon opettamisen työpaikallaan. Ensimmäisiksi kysymyksiksi valittiin tarkoituksella sellaisia aiheita, joihin jokaisella opettajalla olisi varmasti jokin vastaus tai mielipide, jotta haastattelu alkaisi sujuvalla keskustelulla, josta voidaan myöhemmin syventyä yksityiskohtaisempiin kysymyksiin. Opettajien asenteita oli mielekästä tutkia myös sen vuoksi, jotta niitä voitaisiin vertailla myöhempään kysymyksiin ja tarkastella, löytyykö asenteiden ja koetun osaamisen väliltä korrelaatiota.

4.1.1 Miten tarpeelliseksi koet taloustiedon opettamisen?

Ensimmäisen haastattelukysymyksen tavoitteena oli selvittää opettajien asenteita talousosaamisen opetusta kohtaan. Tulokset olivat odotetusti melko yksimielisiä siten, että kaikki haastateltavat kokivat taloustiedon opettamisen tärkeäksi tai erittäin tärkeäksi. Haastatelluista kaksi koki, että taloustietoa tulisi opettaa nykyistä enemmän jo alakoulussa, aloittaen jo alkuopetuksesta lähtien.

Lisäksi useat opettajat nostivat esiin oppilaiden käytännön raha-asiat ja sen, kuinka taloustiedon opetus on tärkeää esimerkiksi sen vuoksi, että oppilaat muun muassa ymmärtävät velkaantumiseen, rahankäyttöön ja hintojen vertailuun liittyviä asioita. Haastatelluista opettajista yksi piti taloustiedon opetusta tärkeänä ensisijaisesti sen vuoksi, että se oli lisätty opetussuunnitelmaan, mutta oli kuitenkin kiinnostunut talousopetuksesta enemmän perehdyttyään aiheeseen syvemmin.

4.1.2 Miten mielekkääksi koet taloustiedon opettamisen?

Toisen haastattelukysymyksen tavoitteena oli selvittää opettajien mielipiteitä taloustiedon opetuksesta, sekä tarkastella mahdollisia yhteyksiä opettajan mieltymyksen ja minäpystyvyyden tunteen ja motivaation välillä. Opettajista seitsemän piti taloustiedon opettamista kokonaisuudessaan mielekkäänä, mutta kaksi opettajaa mainitsi taloustiedon opettamisen olevan vain osittain mielekäästä.

Käytännönläheisyys toistui lähes jokaisessa vastauksessa. Opettajat pitivät sitä sekä haasteena että motivaatiotekijänä talousopetuksessa. Oppilaiden oman talouden käsittely koettiin hyvänä mahdollisuutena konkretisoida opetettavia asioita oppilaita

kiinnostavalla tavalla, mutta toisaalta se nähtiin myös haastavana sen vuoksi, että oppilaan tai perheen talous voi olla sensitiivinen aihe. Oppilaiden kerrottiin olevan kiinnostuneita keskustelemaan esimerkiksi palkoista tai viikkorahasta, mutta valtion tai kunnan taloutta kohtaan on vaikeampaa herättää samanlaista kiinnostusta.

Haastateltavat pitivät mielekkäänä myös käytännön esimerkkien ja oppilaiden omakohtaisten kokemusten synnyttämiä keskusteluja. Lisäksi yksi opettaja kertoi taloustiedon opettamisen olevan entistä mielekkäämpää monen vuosikymmenen opettajakokemuksen jälkeen, kun nuoren maailmaa ja talousopetuksen kokonaisuutta oli helpompi hahmottaa kuin uran alussa.

4.1.3 Koetko taloustiedon opettamisen haastavaksi?

Ne opettajat, jotka vastasivat edeltävään kysymykseen taloustiedon opettamisen olevan vain osittain mielekästä, kokivat sen myös haastavaksi. Toinen näistä opettajista koki haasteelliseksi erityisesti konkretian tuomisen opetukseen, sekä opetusmateriaalin suppeuden, joka aiheuttaa opettajalle lisätyötä, kun ylimääräistä materiaalia täytyy etsiä itse. Toinen haastateltava, joka oli maininnut talousopetuksen olevan vähemmän mielekästä makrotalouden osalta, nimesi haasteeksi oppikirjojen nopean vanhentumisen.

Taloustiedon opetuksen haasteita nostivat esiin myös muut opettajat. Esiin nousi useamman kerran talousaiheiden arkaluontoisuus, joka korostui etenkin etäopetuksen aikana, kun tehtäviä tehtiin kotona perheen kanssa. Yksi opettajista kertoo joutuneensa miettimään todella tarkkaan, miten ja millaisia asioita oppilailta voi kysyä, jotta tehtävät eivät aiheuta ongelmia perhetilanteiden suhteen. Haasteeksi koettiin myös talousopetukseen käytettävissä olevan ajan puute, sekä mahdolliset eroavaisuudet oppilaiden lähtötasoissa.

4.1.4 Miten arvioisit oppilaidesi talousosaamisen tasoa?

Opettajien arvioissa oppilaidensa talousosaamisen tasosta oli jonkin verran hajontaa. Monet haastatelluista korostivat suurta vaihtelevuutta talousosaamisessa: osalle oppilaista esimerkiksi sijoittaminen ja osakkeet olivat jo tuttuja, kun taas osalle taloudenhallinnan perusasiatkin tuottavat haasteita. Heikkoa talousosaamista indikoi opettajien mielestä esimerkiksi kyvyttömyys arvioida mahdollista sähkölaskun suuruutta tai riittämätön käsitys rahan arvosta. Kaksi opettajaa arvioi oppilaiden talousosaamisen tason olevan ylipäätään melko heikkoa, kun taas kaksi opettajaa arvioi juuri omien oppilaidensa talousosaamisen olevan paremmalla tasolla kuin muiden suomalaisten oppilaiden.

Yksi oppilaiden talousosaamisen heikoksi arvioinut opettaja arveli tason johtuvan opetuksen vähyydestä. Toinen talousosaamisen tasosta huolestunut opettaja oli sitä mieltä, että taso on paitsi heikkoa, myös heikkenemässä. Lapset eivät enää näe rahaa fyysisesti, joten rahan arvoa ei enää osata hahmottaa seteleiden ja kolikoiden kautta. Näistä opettajista toinen opetti yläkoululaisia ja toinen alakoululaisia. Haastateltujen vastauksista ei ollut havaittavissa selkeitä korrelaatioita oppilaiden ikäluokan ja talousosaamisen tason välillä.

Pääkaupunkiseudun ulkopuolella työskentelevä opettaja arvioi oppilaidensa talousosaamisen tason olevan parempaa sen vuoksi, että maaseudulla arvot ovat pysyneet maanläheisinä, mikä auttaa oppilaita hahmottamaan taloutta. Haastatelluista yksi koki omien oppilaidensa pärjäävän talousosaamisessa keskimääräistä paremmin sen vuoksi, että hänellä on myös yhteiskuntaopin opettajan pätevyys, vaikka hän työskentelee luokanopettajana. Kyseinen opettaja arvioi, että talousasioista kiinnostuneen ja niihin perehtyneen opettajan oppilaat pärjäävät taloustiedon suhteen paremmin kuin oppilaat, joiden opettajat eivät ole yhtä paneutuneita.

4.1.5 Tulisiko taloustietoa mielestäsi opettaa omana oppiaineenaan?

Tutkimukseen osallistuneet opettajat suhtautuivat melko kriittisesti taloustiedon eristämiseen omaksi oppiaineekseen. Haastatelluista opettajista vain yksi oli sitä mieltä, että taloustietoa olisi hyvä opettaa omana kokonaisuutenaan erityisesti peruskoulun yhdeksännen luokan aikana. Kyseisen opettajan mielestä yhdeksäsluokkalaiset tarvitsisivat enemmän tietoa oman talouden hallinnasta, kuten vuokran maksamisesta ja kodin hankinnoista, koska osa heistä saattaa muuttaa omaan kotiin peruskoulun jälkeen. Tähän voisi opettajan mielestä kuitenkin riittää myös esimerkiksi yksi pakollinen oppitunti ajankohtaisista teemoista. Lisäksi yksi haastatelluista palauttaisi peruskouluun perhekasvatuksen oppiaineen, joka oli ennen kaikille yhdeksäsluokkalaisille pakollinen kotitalouden kurssi. Perhekasvatuksessa käsiteltiin käytännön talousasioita, kuten perheen tuloja ja menoja, kaupassa käymistä ja omaa sekä kodin taloutta.

Valtaosa haastatelluista oli sitä mieltä, että taloustiedon opetus sopii hyvin yhteiskuntaopin yhteyteen, ja taloustaitojen sisällyttäminen osaksi yhteiskuntaoppia ja muita oppiaineita oli suositumpi ratkaisu kuin uuden oppiaineen luominen. Opettajat olivat huolissaan vaihtoehtoiskustannuksista, joita taloustiedon lisääminen aiheuttaisi, kun muilta oppiaineilta täytyisi vähentää resursseja. Lisäksi koettiin, että uuden oppiaineen lisäämistä ei voida jatkuvasti ehdottaa ratkaisuksi erilaisiin puutteisiin opetussuunnitelmassa tai oppilaiden taidoissa. Tämän haastattelukysymyksen tulokset ovat selkeästi samassa linjassa kuin Talous ja nuoret TATin Mun elämä, mun rahat – Opettajien talousosaaminen -tutkimuksen (2019) tulokset. TATin tutkimuksessa enemmistö opettajista torjui taloustaitojen opettamisen omana oppiaineenaan, kun taas 60 % opettajista kertoi taloustaitojen vaativan yhteistyötä eri oppiaineiden välillä.

4.2 Opettajan koulutus ja oma näkemys pätevydestään opettaa taloustietoa

Toisessa kysymysosiossa käsiteltiin opettajien yliopistokoulutusta pääaineen sekä taloustieteen opintojen määrän osalta. Näiden jälkeen pyrittiin kartoittamaan opettajien omia näkemyksiä siitä, kuinka he kokevat kyvykkyytensä opettaa taloustietoa. Enginin (2020) tutkimuksen mukaan opettajien minäpystyvyyden tunne vaikuttaa oppilaiden akateemiseen suoriutumiseen positiivisesti. Neljäsluokkalaisten motivaatiota ja suoriutumista tarkastelleessa tutkimuksessa löydettiin tilastollisesti merkittävä ero sellaisten oppilaiden, joiden opettajalla oli korkea minäpystyvyyden tunne, sekä sellaisten oppilaiden, joiden opettajilla oli matala minäpystyvyyden tunne, akateemisten suoriutumisten välillä. Täten opettajien minäpystyvyyden tunnetta voidaan pitää merkittävänä muuttujana myös oppilaiden talousosaamisen kannalta.

4.2.1 Mikä oli pääaineesi yliopisto-opintojesi aikana?

Kuten tutkielmassa mainittiin aiemmin, tutkimukseen haastateltiin alakoulun luokanopettajia, kotitalouden opettajia, yläkoulun yhteiskuntaopin opettajaa sekä yhtä rehtoria, joka toimii myös matematiikanopettajana. Asetuksessa opetustoimen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista (1998/986) on määritelty kelpoisuusvaatimukset luokan- ja aineenopettajille. Luokanopettajana voi toimia henkilö, joka on suorittanut kasvatustieteen maisterin tutkinnon, vähintään 60 opintopisteen laajuiset perusopetuksessa opetettavien aineiden ja aihekokonaisuuksien monialaiset opinnot sekä vähintään 60 opintopisteen laajuiset opettajan pedagogiset opinnot. Aineenopettajana puolestaan voi toimia henkilö, joka on suorittanut ylemmän korkeakoulututkinnon, kussakin opetettavassa aineessa vähintään 60 opintopisteen laajuiset aineenopettajan koulutukseen kuuluvat opetettavan aineen opinnot, jotka ovat oppiaineen tai siihen rinnastettavan kokonaisuuden perusopinnot ja aineopinnot, sekä

vähintään 60 opintopisteen tai vähintään 35 opintoviikon laajuiset opettajan pedagogiset opinnot. Lisäksi on poikkeuksia edellä mainittuihin kriteereihin esimerkiksi ulkomailla suoritettujen opintojen osalta.

Haastatelluista neljä oli opiskellut pääaineenaan kasvatustiedettä, ja heistä yksi oli suorittanut myös yläasteen matematiikanopettajan pätevyyden. Loppujen haastateltujen opettajien pääaineet olivat uskontotiede, kulttuurihistoria, teologia, kotitaloustiede sekä Suomen historia.

4.2.2 Kuinka paljon opiskelit taloustiedettä yliopisto-opintojesi aikana?

Lähes kaikilla opettajilla oli vaikeuksia muistaa, kuinka paljon he olivat opiskelleet taloustiedettä yliopistossa. Suoritettujen taloustieteen opintojen määrä oli kuitenkin melko vähäinen kaikilla haastatelluilla ja se vaihteli nollasta opintopisteestä viiteentoista opintopisteeseen. Kasvatustiedettä opiskelleilla luokanopettajana toimivilla haastatelluilla ei ollut kuulunut opintoihin lainkaan taloustiedettä. Yhteiskuntaopin opettajan pätevyyden omaavilla opettajilla oli yhtä lukuun ottamatta kuulunut opintoihin 5–15 opintopistettä taloustiedettä. Kotitalouden opettajilla opintoihin oli kuulunut viiden opintopisteen kurssi, jossa käsiteltiin käytännön talousasioiden opetusta.

Yhteistä opettajien vastauksissa tähän kysymykseen oli se, että kukaan ei tuntunut pitävän yliopiston aikana opittuja taloustieteen taitoja suuressa arvossa. Opintojen laajuutta tai niiden sisältöä ei enää muistettu, eivätkä haastateltavat vaikuttaneet pitäneen niitä hyödyllisinä. Yksi yhteiskuntaopin opettajista mainitsi vaadittujen taloustieteen opintojen olleen erittäin matemaattisia, joten niistä ei ole ollut hyötyä käytännön opetustilanteita varten.

4.2.3 Onko mielestäsi helppoa vastata oppilaiden kysymyksiin, jotka liittyvät oman talouden hallintaan tai talouteen yleisesti?

Haastattelukysymyksen avulla pyrittiin kartoittamaan opettajien omaa kokemusta siitä, kuinka hyvin he hallitsevat taloustiedon aihealueet. Vastausten perusteella opettajat olivat pääosin sitä mieltä, että oppilaiden esittämiin kysymyksiin oli helppoa vastata, sillä monet kysymyksistä liittyvät arjen talousasioihin, jotka eivät vaadi syvempää taloustieteellistä osaamista. Tämän kysymyksen vastauksissa ei ole havaittavissa korrelaatiota kahden edellisen kysymyksen vastauksien kanssa (esimerkiksi vähemmän taloustiedettä opiskelleet eivät kokeneet kysymyksiin vastaamista vaikeampana), mutta se voi aiheutua myös siitä, että luokanopettajiksi pätevöityneet opettajat opettavat taloustietoa alakouluikäisille, joilla ei opettajien mukaan ole kovin haastavia kysymyksiä talouteen liittyen.

Haastateltavat mainitsivat kuitenkin myös tilanteita, joissa oppilaiden kysymykset tuottivat haasteita. Edistyneemmät oppilaat saattavat kysyä esimerkiksi sijoittamisesta sellaisia asioita, joihin opettajalla ei ole valmiuksia vastata. Vaikeita ovat myös fundamentaalisen tason kysymykset, kuten miksi maailmassa on niin paljon köyhyyttä. Toisaalta haastavia tai laajoja kysymyksiä pidettiin hyvänä mahdollisuutena keskustella aiheesta yhdessä.

4.2.4 Koetko, että henkilökohtaisen talousosaamisesi edistämisestä olisi apua taloustiedon opettamiseen?

Keskimäärin opettajat eivät olleet huolissaan oman talousosaamisensa tasosta, tai siitä, että se vaikuttaisi negatiivisesti heidän opetukseensa, joskin monet kokivat, ettei sen parantamisesta olisi haittaakaan. Vastauksista ei ollut havaittavissa selkeitä eroja alakoulun ja yläkoulun opettajien välillä. Substanssiosaamista enemmän esille nousivat

pedagogiikka sekä opetusmenetelmät. Opettajat kokivat tärkeiksi esimerkiksi käytännönläheisten ja mielekkäiden opetusmenetelmien hallitsemisen, ja lisäkoulutusta kaivattaisiin esimerkiksi uusien sovellusten tai pelien käyttöönottoon, jotta ne osataan ohjeistaa oppilaille perusteellisesti.

Vaikka kysymyksessä ei erikseen mainittu opettajan kiinnostusta talousosaamista kohtaan, nousi se esille useassa vastauksessa. Opettajan oma kiinnostus ja motivaatio koettiin erittäin merkittäväksi tekijäksi opettajan talousosaamisen ja taloustiedon opettamisen välisessä yhteydessä. Ajankohtaisten ilmiöiden ja tapahtumien tuominen opetukseen on motivoivaa oppilaille, mutta vaatii opettajalta henkilökohtaista kiinnostusta ja halua seurata taloutta. Suoraan oppikirjasta opetettua tietoa ei pidetty yhtä innostavana. Opettajan kiinnostus aiheesta kohtaan myös johtaa opettajan tiedon syvenemiseen (esimerkiksi tutkimustuloksia ja ajankohtaisia artikkeleita lukemalla tai Oma talous -kurssin kaltaisia kokonaisuuksia suorittamalla), mikä taas välittyy luokkahuoneessa oppilaille.

4.3 Kouluissa hyödynnettävät oppikirjat ja pelit

Luvussa 2.2 käsiteltiin oppikirjoja, joita kouluissa hyödynnetään yhteiskuntaopin opetuksessa. Kalmi ja muut (2019, s. 606) ovat havainneet, että oppikirjojen merkitys korostuu, jos opettajan omat tiedot talouden opetuksesta ovat puutteellisia. Kalmin ja Rahkon (2022) mukaan pelien hyödyntäminen talousopetuksessa on kasvattanut suosiotaan suomalaisissa kouluissa. Niiden hyödyntämistä on kuitenkin hidastanut vähäinen saatavuus. Eri kouluissa käytetään erilaisia kirjasarjoja ja pelejä, minkä vuoksi tämän osion kysymyksissä on kysytty haastateltavilta, mitä kirjoja ja pelejä heillä on käytössä, ja kuinka toimivina he kokevat ne.

4.3.1 Mitä oppikirjoja koulussanne käytetään yhteiskuntaopin ja taloustiedon opetuksessa? Mitä mieltä olet käyttämistänne oppikirjoista?

Tutkimukseen osallistuneiden opettajien kouluissa käytettiin yhteiskuntaopin oppikirjoina Studeota, SanomaPron Taitaja-sarjaa, SanomaPron Vaikuttaja-sarjaa, Otavan Forum Yhteiskuntaoppi-sarjaa ja Edukustannuksen Me nyt -sarjaa. Kotitalouden opetuksessa käytettiin SanomaPron Kotitaloustaito 7–9 ja SanomaPron Kimara-sarjaa. Osa opettajista oli käyttänyt eri kirjasarjoja uransa aikana.

Studeon oppimateriaalia arvosteltiin puutteellisista tiedoista esimerkiksi perinnönjakoon liittyen, mutta materiaalin päivittyminen aika ajoin koettiin positiivisena. Yhteiskuntaopin kirjat vanhentuvat nopeasti, joten päivittämisestä voi olla hyötyä. Yksi yhteiskuntaopin opettajista kommentoi, että sähköisen materiaalin käyttö helpottaa seurantaa, kun pisteet ja suoritusprosentit lasketaan automaattisesti, mutta hän ei pidä siitä, että oppilaat käyttävät niin paljon tietokonetta.

Taitaja-sarjan sähköinen materiaali sai kiitosta yhdeltä yhteiskuntaopin opettajista, mutta saman sarjan painettu kirja on vaikeasti ymmärrettävää tekstiä etenkin oppilaille, joiden suomen kielen taito on heikompaa, verrattuna Forum-kirjoihin, jotka ovat selkokielisempiä. Taitaja-kirjasarjan kappaleet koettiin liian tiiviinä, tylsinä ja vaikeina, mutta parempaakaan kirjasarjaa ei ollut kyseisen opettajan koulussa vielä löydetty. Myös yksi alakoulun opettaja, jolla oli käytössä SanomaPron Vaikuttaja-sarja, koki sen olevan heikompi kuin digimateriaalina heidän käytössään oleva Forum.

Monet sekä yhteiskuntaopin että kotitalouden opettajista kertoivat käyttävänsä kirjaa vain tukena, tai täydentävänsä sitä itse löytämillään tai tekemillään materiaaleilla. Yksi alakoulun opettajista sanoi, että opettaisi mieluummin kokonaan ilman kirjaa, mutta se saattaisi olla haastavaa pelkän luokanopettajan koulutuksen saaneille. Opettajien vastauksista oli tulkittavissa aiemman tutkimustiedon kanssa linjassa olevia havaintoja:

aiheeseen jo paljon perehtyneet opettajat hyödyntävät oppikirjoja vähemmän, ja pystyvät tarvittaessa huomaamaan ja paikkaamaan niistä löytyviä puutteita.

Haastatellut kotitalousopettajat olivat oppikirjoihinsa hieman tyytyväisempiä kuin yhteiskuntaopin opettajat. Kirjoissa käsitellään myös käytännön kuluttajuuteen liittyviä asioita, kuten budjetointia, maksuhäiriömerkintöjä ja hintojen vertailua. Kirjat kuitenkin koettiin hieman vanhentuneiksi, ja niitä pitäisi uudistaa. Myös kotitalouden opettajat teettävät oppilaille tehtäviä kirjojen aiheiden ja materiaalien ohi, esimerkiksi vuokra-asunnon hakemiseen ja osamaksuihin liittyen.

4.3.2 Hyödynnättekö pelejä taloustiedon opetuksessa? Jos kyllä, mitä?

Kaikki haastatelluista opettajista olivat käyttäneet ainakin jotain pelejä opetuksen apuna. Eniten mainintoja sai Zaldo-peli, jota neljä opettajaa mainitsi erikseen hyödyntäneensä opetuksessa. Zaldoa oli käytetty yläkoulun yhteiskuntaopin ja kotitalouden opetuksessa. Zaldo (2023) on Finanssialan ja Nuori Yrittäjyys ry:n kehittämä oppimateriaali, jota on uudistettu vuosina 2016 ja 2023. Nettisivulta löytyy pelejä yläkoululaisille sekä 4–6-luokkalaisille.

Muita mainittuja pelejä olivat Välttämätön, tarpeellinen, turha, Monopoli ja Rahalaakso. Opettajat kertoivat hyödyntäneensä myös Talous ja nuoret TATin materiaaleja, pankkien pelejä ja yleisesti taloustietopelejä, joita on löytynyt internetistä. Pelillistämistä oli tuotu opetukseen myös muuten kuin valmiiden olemassa olevien pelien kautta. Opettajat olivat käyttäneet esimerkiksi Kahootia, roolipelejä, muistipelejä, bingoa ja itse tehtyjä pelejä.

4.3.3 Tulisiko pelejä hyödyntää enemmän taloustiedon opetuksessa?

Yhtä haastateltavaa lukuun ottamatta kaikki opettajat olivat sitä mieltä, että pelejä tulisi hyödyntää enemmän taloustiedon opetuksessa. Opettajat näkivät pelit erittäin innostavana tapana opettaa lapsia ja nuoria. Pelillistäminen saa oppilaat kiinnostumaan aiheesta eri tavalla, kuin pelkkä opettajan puheen kuunteleminen. Oppilaat pääsevät pelien parissa myös ajattelemaan esimerkiksi riskinottoa sijoittamisessa. Opettajien empiiriset kokemukset tukevat Kalmin ja Rahkon (2022) tutkimusta, jonka mukaan pelillisten interventioiden positiivisesta vaikutuksesta oppilaiden kiinnostukseen on joitakin todisteita.

Useat haastateltavat kaipasivatkin lisää taloustietopelejä saataville. Tämänhetkiseksi haasteiksi koettiin muun muassa toimivien pelien poistuminen markkinoilta rahoituksen loppuessa, hyvien pelien kohdentuminen vain yläkoululaisille ja opetuksen siirtyminen liikaa tietokonepelien pariin. Toimiva talousopetuksen pelillistäminen voisi olla muutakin kuin sähköisiä pelejä, kuten Yrityskylän kaltaista fiktiivisen todellisuuden rakentamista.

Opettajille yhteiseltä haasteelta vaikutti myös kaikista saatavilla olevista peleistä perillä pysyminen. Monet opettajista olivat hyödyntäneet jotain pelejä, mutta myöhemmin pelejä ei enää muistettu tai löydetty käyttöön. Haastatteluvastauksista oli pääteltävissä, että opettajilla ei ollut riittävän kootusti tietoa siitä, millaisia pelejä on olemassa, ja mistä niitä voisi löytyä käyttöön.

4.4 Opettajien lisäkoulutuksen taso ja tarve

Talous ja nuoret TATin opettajien talousosaamisen tutkimuksen (2019) mukaan 79 % opettajista kokee talousosaamisensa perustuvan omaan aktiivisuuteensa ammatillisen perus- tai täydennyskoulutuksen sijaan. Tutkimukseen osallistuneista opettajista 54 %

haluaisi parantaa omaa talousosaamistaan. Talous ja nuoret TATin tutkimuksen tulokset ovat tältäkin osin linjassa tämän tutkielman tulosten kanssa, sillä opettajat ovat korostaneet omaa aktiivisuuttaan tärkeänä tekijänä talousopetuksessa. Seuraavassa kysymysosiossa kartoitettiin sitä, miltä tahoilta opettajat ovat saaneet mahdollista lisäkoulutusta ja millaista tukea he kaipaavat taloustiedon opetukseen.

4.4.1 Oletko saanut lisäkoulutusta tai perehdytystä taloustiedon opetukseen työurasi aikana?

Kaikki tutkimukseen osallistuneet opettajat olivat käyneet vähintään Vaasan yliopiston ja Laurea AMK:n viiden opintopisteen Oma talous -verkkokurssin. Lähes jokainen haastateltava korosti, että lisäkoulutuksen saaminen on omasta aloitteellisuudesta kiinni. Yksi opettajista oli käynyt Oulun yliopiston järjestämällä kurssilla, jolle osallistui opettajia eri puolilta maata opiskelemaan taloustiedon opetusta käytännönläheisesti. Lisäksi yksi opettajista kertoi osallistuneensa yksittäiseen koulutuspäivään, mutta muita kursseja tai koulutuksia opettajat eivät maininneet käyneensä.

Oma kiinnostukseen ei välttämättä riitä kurssille tai koulutukseen pääsemiseen, vaan opettajat kertoivat haasteiksi myös työnantajan luvan saamisen ja sijaisen hankkimisen ja ohjeistamisen. Vaikka itse koulutus olisikin ilmainen, kuluja voi syntyä, jos opettajalle täytyy palkata sijainen koulutukseen osallistumisen ajaksi. Haastavaa on myös se, jos muutoin kiinnostava koulutus järjestetään kaukana omasta kotipaikkakunnasta. Matkustaminen nostaa helposti kynnyksen osallistumiselle, etenkin jos perheessä on pieniä lapsia.

Erilaisia mielipiteitä opettajilla oli siitä, kuinka paljon erilaisia lisäkoulutuksia on saatavilla, ja kuinka helppo niiden pariin on löytää. Osan mielestä kukaan ei tule tarjoamaan koulutuksia, ellei niitä itse aktiivisesti etsi, eikä taloustietojen opetukseen liittyviin kursseihin törmää helposti. Toisaalta jotkut opettajat kokivat, että sähköpostiin tulee

jatkuvasti tietoa erilaisista kursseista, mutta kaikkiin ei vain voi osallistua. Historian ja yhteiskuntaopin opettajien liitto HYOL ry sai yhdeltä opettajalta kiitosta koulutusten säännöllisestä tarjoamisesta.

4.4.2 Oletko itsenäisesti opiskellut taloustiedosta tai sen opettamisesta lisää työurasi aikana?

Opettajista kolme vastasi kieltävästi kysymykseen siitä, ovatko he opiskelleet itsenäisesti lisää taloustiedosta tai sen opettamisesta työuransa aikana. Näistä kolmesta kaikki olivat alakoulun luokanopettajia. Heistä yksi oli aikaisemmin toiminut yhteiskuntaopin opettajana, joten koki osaamisensa riittävän alakoulun tasolle hyvin, mutta kertoi, että vähemmän yhteiskuntaoppia opiskelleet kollegat täydentävät osaamistaan enemmän.

Loput haastateltavista kertoivat tehneensä itsenäistä työtä taloustiedon ja sen opettamisen eteen eri tavoin. Opiskeluun hyödynnettiin esimerkiksi historian ja yhteiskuntaopin opettajien Facebook-ryhmää, podcasteja ja YouTube-videoita. Yrittäjyyskurssia valinnaisena aineena opettava yhteiskuntaopin opettaja oli hyödyntänyt Suomen Yrittäjien kursseja opiskelussaan, ja jatko-opintoja suorittava haastateltava luki opintojensa vuoksi erilaista talouteen liittyvää kirjallisuutta, kuten väitöskirjoja ja tutkimuksia. Lisäksi omista käytännön kokemuksista esimerkiksi sijoittamisen parissa on ollut hyötyä taloustiedon kannalta.

4.4.3 Miten opettajia tulisi mielestäsi tukea taloustiedon opetuksessa?

Opettajien vastauksissa eniten korostunut toive oli mahdollisuus lisäkoulutukseen. Yhdeksästä haastatellusta seitsemän nimesi erilaiset kurssit tai koulutukset keinoksi tukea opettajia taloustiedon opetuksessa. Koulutuksia kohtaan oli myös tarkempia

toiveita. Koulutusten tulisi erään luokanopettajan mukaan olla täsmällisiä ja juuri taloustietoon keskittyviä, konkreettisia keinoja ja välineitä tarjoavia. Toinen luokanopettaja puolestaan toivoi saataville kevyitä kursseja, joiden suorittaminen olisi vielä Oma talous -kurssia helpompaa. Koulutuksia pitäisi voida suorittaa myös työajalla, sillä kaiken lisäkoulutautumisen hoitaminen vapaa-ajalla opettajan oman kiinnostuksen mukaan on raskasta. Yksi opettajista toivoi myös verkkokoulutuksia tai koulutuspäiviä.

Koulutusten lisäksi kaivattiin enemmän ja parempia, tarpeeksi selkeitä, materiaaleja opetukseen. Oppikirjojen olisi tärkeää olla luotettavia ja ajankohtaisia, jotta niitä voi käyttää opetuksen tukena. Rehtorina työskentelevä haastateltava korosti, että opetukseen liittyvän innovoinnin tulee lähteä keskustelusta opettajakunnan kanssa. Yksittäiset opettajat voivat tehdä omia aloitteitaan, mutta jos jotain halutaan uudistaa koko koulun tasolla, niin muutoksen pitäisi lähteä johdosta, jolloin uudistukselle järjestetään tarpeeksi aikaa.

5 Johtopäätökset

Talousosaamisen ja -opetuksen haasteiksi nousevat muun muassa merkittävät tasoerot yksilöiden välillä (Laine ja muut, 2020), oppikirjojen puutteellinen sisältö (Alanko, 2019; Löfström & Van den Berg, 2014; Kalmi ja muut, 2019) sekä opettajien vähäinen koulutus taloustaitoihin liittyen (Kalmi ja muut, 2019). Käytännön haasteiden lisäksi ongelmallista on opetuksen epäselvä vaikutus yksilöiden taloudelliseen käyttäytymiseen, sillä tutkimustulokset talousopetuksen vaikuttavuudesta ovat ristiriitaisia (esim. de Beckker ja muut, 2021; Brown ja muut, 2016). Yläkoulun opetussuunnitelmassa talousosaamiselle asetetut tavoitteet ja teemat ovat hyvin laaja-alaisia, mikä osaltaan hankaloittaa talousopetuksen suunnittelua ja toteutusta. Tavoitteita on sisällytetty sekä yhteiskuntaopin että kotitalouden oppiaineisiin: yhteiskuntaopin tavoitteet kattavat esimerkiksi yritteliäisyyden kehittämisen sekä talouden perusteiden ymmärtämisen, ja kotitalouden tavoitteissa mainitaan esimerkiksi kestävän kuluttajuuden opettelu sekä kustannustietoinen toiminta (Opetushallitus, 2014).

Tavoitteiden laajuus ja talousosaamisessa havaitut puutteet ovat herättäneet keskustelua talousopetuksen organisoinnista. Yhtenä ratkaisuna talousopetuksen järjestämiseen on esitetty talousosaamisen opetusta omana oppiaineenaan, mitä tutkimukseen osallistuneet opettajat eivät pidä hyvänä vaihtoehtona. Uuden oppiaineen luominen ei poistaisi taloustiedon opetuksen ongelmia, kuten ajanpuutetta. Tutkimushaastatteluissa esiin nousseessa näkökulmassa opetuksen uudistaminen tapahtuu prosessina, joka alkaa koulun johdon ja opettajakunnan välisestä vuorovaikutuksesta. Tällöin opettajien mielipiteet saadaan mukaan uudistukseen, mutta muutoksen vaatimat resurssit ovat johdon vastuulla.

Tutkimukseen osallistuneilla opettajilla oli useimpien kysymysten suhteen melko yhteneviä mielipiteitä. Tuloksia tulkitessa on hyvä huomioida se, että kaikki haastateltavat olivat osallistuneet Vaasan yliopiston ja Laurea AMK:n Oma talous -kurssille, eli he olivat oletettavasti jo etukäteen erityisen kiinnostuneita

talousosaamisesta, mikä saattaa aiheuttaa vinoumaa tutkimustuloksiin. Opettajien pitkälti yhdenmukaiset näkemykset viittaavat siihen, että on olemassa talousopetusta tehostavia ratkaisuja, joita suuri osa opettajakunnasta voisi puoltaa. Esteeksi näille opettajien ehdottamille ratkaisuille nähtiin resurssien puute – niin ajan kuin rahankin.

Kuten oli odotettavissa, haastateltavat kokivat taloustiedon opettamisen itselleen mielekkääksi, ja suurin osa myös koki oman osaamisensa ja taitojensa riittävät sen opettamiseen. Oppilaiden talousosaamisen taso sen sijaan herätti opettajissa huolta, ja oppilaiden välillä on heidän mukaansa paljon tasoeroja. Tätä näkemystä tukevat vuoden 2018 PISA-tutkimuksen tulokset, joissa havaittiin nimenomaan yksilöiden välisten erojen olevan suomalaisoppilaiden keskuudessa suuria (Laine ja muut, 2020). Erot ovat siis nähtävissä paitsi tutkimuksen tasolla, myös opettajien käytännön työssä.

Mielenkiintoinen havainto haastatteluvastauksista on opettajien selkeästi positiivinen suhtautuminen pelien hyödyntämiseen talousopetuksessa, vaikka niitä ei olekaan saatavilla siinä määrin, kuin opettajat toivoisivat. Pelien kerrottiin innostavan oppilaita merkittävästi, ja kaikkien haastateltavien mukaan pelien käyttöä talousopetuksessa pitäisi joko lisätä tai vähintään pitää nykyisellä tasollaan. Tulevassa tutkimuksessa voisikin olla mielekästä paneutua entistä tarkemmin siihen, millaisia pelejä peruskoulun talousopetuksen tueksi voitaisiin kehittää. Opettajilla oli vastaustensa perusteella puutteellisia tietoja siitä, millaisia talousopetukseen soveltuvia pelejä on jo olemassa. Lienee hyvä pohtia, tarvitaanko taloustietopelejä lisää, vai tulisiko opettajat ohjata tehokkaammin jo olemassa olevien resurssien pariin.

Haastateltujen opettajien taloustieteen opinnot olivat vähäisiä, ja monet heistä nostivat esiin lisäkoulutuksen tarpeen. Talousopetuksen tueksi kaivattiin matalan kynnyksen kurseja tai koulutuspäiviä, joiden avulla saisi konkreettista apua taloustiedon oppitunneille. Tällä hetkellä laadukas ja tarpeeksi syventävä talousopetus vaatii opettajilta paljon omaa vaivannäköä, kun oppikirjojen sisällöt ja materiaalit jäävät vajaiksi. Koulutusten tai materiaalien lisääminen ei kuitenkaan itsessään riitä

parantamaan tilannetta, sillä merkittäväksi ongelmaksi koettiin myös lisäkoulutuksista aiheutuvat poissaolot. Jotta opettajat pystyvät osallistumaan koulutuspäiviin tai kursseille, työnantajan tulisi sallia mahdollinen poissaolo sekä hankkia sijainen. Lisäkouluttautuminen vaatii siis myös työnantajan myönteisen suhtautumisen asiaan, ellei se tapahdu opettajan omalla ajalla ja kustannuksella.

Lähteet

- Alanko, S. (2019). Taloustiedon oppisisällön standardointi peruskoulun yläkoulussa: Nuorten taloudellisen osaamisen kehittäminen Suomessa. *Taloustieteen pro gradu -tutkielma, Vaasan yliopisto*. Noudettu 5.11.2022 osoitteesta <https://osuva.uwasa.fi/handle/10024/9253>
- Asetus opetustoimen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista 1998/986. Finlex. Noudettu 13.1.2023 osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980986>
- Brown, M., Grigsby, J., van der Klaauw, W., Wen, J. & Zafar, B. (2016). Financial Education and the Debt Behavior of the Young. *The Review of Financial Studies*, 29, 2490-2522. <https://doi.org/10.1093/rfs/hhw006>
- Cannistrà, M., De Beckker, K., Agasisti, T., Amagir, A., Poder, K, Vartiak, L. & De Witte, K. (2022). The impact of an online game-based financial education course: Experimental evidence from four countries. [Artikkeli saatu sähköpostitse Panu Kalmilta].
- Compen, B., De Witte, K. & Schelfhout, W. (2021). The impact of teacher engagement in an interactive webinar series on the effectiveness of financial literacy education. *British Journal of Educational Technology*. 10.1111/bjet.13013
- De Beckker, K., De Witte, K. & Van Campenhout, G. (2021). The effect of financial education on students' consumer choices: Evidence from a randomized experiment. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 188, 962-976. <https://doi.org/10.1016/j.jebo.2021.06.022>
- Engin, G. (2020). An Examination of Primary School Students' Academic Achievements and Motivation In Terms of Parents' Attitudes, Teacher Motivation, Teacher Self-efficacy and Leadership Approach. *International Journal of Progressive Education*, Volume 16 Number 1: 257-276. doi: 10.29329/ijpe.2020.228.18
- Grohmann, A., Kouwenberg, R. & Menkhoff, L. (2015). Childhood Roots of Financial Literacy. *Deutsches Institut für Wirtschaftsforschung*. <https://doi.org/10.1016/j.ioep.2015.09.002>

- Heikkilä, T. (2014). Kvantitatiivinen tutkimus. Sähköinen lisämateriaali Heikkilän kirjasta Tilastollinen tutkimus. Noudettu 28.12.2022 osoitteesta <http://www.tilastollinentutkimus.fi/>
- Iltta-Sanomat (2019). Hallitsetko oman taloutesi vai kaipaisitko lisää oppia? *Iltta-Sanomien pääkirjoitus* 26.7.2019. Noudettu 4.5.2023 osoitteesta <https://www.is.fi/paakirjoitus/art-2000006186069.html>
- Iterbeke, K., De Witte, K., Declercq, K. & Schelfhout, W. (2020). The effect of ability matching and differentiated instruction in financial literacy education. Evidence from two randomized control trials. *Economics of Education Review*, 78. <https://doi.org/10.1016/j.econedurev.2019.101949>
- Kalmi, P. & Rahko, J. (2022). The Effects of Game-Based Financial Education: New Survey Evidence from Lower Secondary School Students in Finland. *The Journal of Economic Education*, 53, 109–125. <https://doi.org/10.1080/00220485.2022.2038320>
- Kalmi, P. (2018). The Effects of Me and My City on Primary School Students' Financial Knowledge and Behavior. *Esitetty Cherry Blossom -konferenssissa Washington DC:ssä 12.-13.4. 2018.*
- Kalmi, P., Maliranta, M. & Alanko, S. (2019). Kohti tiiviimpää vuorovaikutusta koulujen taloustiedon opetuksen ja taloustieteen välillä. *Kansantaloudellinen aikakauskirja – 115. vsk. – 4/2019*, 604-619. Noudettu 5.11.2022 osoitteesta https://www.taloustieteellinenyhdistys.fi/wp-content/uploads/2019/11/KAK_4_2019_WEB-26-41.pdf
- Kansalaisaloite.fi (2019). *Taloustieto uudeksi kouluaineeksi*. Oikeusministeriö. Noudettu 21.4.2023 osoitteesta <https://www.kansalaisaloite.fi/fi/aloite/4012>
- Laine, K., Ahonen A.K. & Nissinen, K. (2020). PISA 18 Talousosaaminen. *Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2020:18*. Noudettu 19.10.2022 osoitteesta https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162220/OKM_2020_18.pdf?sequence=4&isAllowed=y

- Lusardi, A. (2015). Financial Literacy Skills for the 21st Century: Evidence from PISA. *The Journal of Consumer Affairs, Fall 2015: 639-659*. doi:<https://doi.org/10.1111/joca.12099>
- Löfström, J. & van den Berg, M. (2014). Miten lukion taloustiedon opetus tukee talouden kriisien ymmärtämistä. *Kansantaloudellinen aikakauskirja – 110. vsk. – 1/2014, 76–88*. Noudettu 5.11.2022 osoitteesta https://www.taloustieteellinenyhdistys.fi/wp-content/uploads/2014/09/lofstrom_vandenberg1.pdf
- Nicolini, G. & Haupt, M. (2023). Delivery Methods in Financial Education: A Comparative Analysis of Face-to-Face Classes, Live Streaming, Videos, and Gaming. [Artikkeli saatu sähköpostitse Panu Kalmilta].
- OECD. (2018). OECD/INFE Toolkit For Measuring Financial Literacy and Financial Inclusion. *OECD*. Noudettu 19.10.2022 osoitteesta <http://www.oecd.org/financial/education/2018-INFE-FinLit-Measurement-Toolkit.pdf>
- Opetushallitus (2014). Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Noudettu 4.11.2022 osoitteesta <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/perusopetuksen-opetussuunnitelman-perusteet>
- Opetushallitus (2016). Helsingin kaupungin suomenkielisen perusopetuksen opetussuunnitelma 2016. Noudettu 6.2.2023 osoitteesta <https://eperusteet.opintopolku.fi/#/fi/opetussuunnitelma/22890002/perusopetus/tiedot>
- Pörssisäätiö (2019). Suomalaiset haluavat talouden oppiaineeksi, vähentäisivät vastineeksi uskonnosta, ruotsista ja taideaineista. *Pörssisäätiön blogi*. Noudettu 14.4.2023 osoitteesta <https://www.porssisaatio.fi/blog/2019/07/10/suomalaiset-haluavat-talouden-oppiaineeksi/>
- Raijas, A. & Uusitalo, O. (2012). Nuoret ja talousosaaminen – toimijat, kanavat ja tavat nuorten taloudellisen osaamisen edistämässä (TOKATA)-hankkeen

- loppuraportti. *Kuluttajatutkimuskeskuksen kirjoja* 7.
<http://hdl.handle.net/10138/152329>
- Raijas, A., Kalmi, P., Ranta, M. & Ruuskanen, O-P. (2020). Suomalaisten talousosaaminen – Analyysi 2000-luvulla tehtyjen tutkimusten ja selvitysten perusteella. *Suomen Pankin yleistajuiset selvitykset*. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:bof-202004022056>
- Ranta, M., Kruskopf, M., Kortessalmi, M., Kalmi, P. & Lonka, K. (2022). Readiness to Teach 21st Century Competencies and Financial Literacy: Expectancies, Values and Capability. *Education Sciences*, 12 (7). Noudettu 17.10.2022 osoitteesta <https://doi.org/10.3390/educsci12070463>
- Ranta, M., Punamäki, R-L., Chow, A. & Salmela-Aro, K. (2020). The Economic Stress Model in Emerging Adulthood: The Role of Social Relationships and Financial Capability. *Emerging Adulthood*, 8, 439–554.
<https://doi.org/10.1177/2167696819893574>
- Suomen Asiakastieto Oy (2022). Huolestuttava käänne: kolmessa kuukaudessa 1 200 uutta nuorta maksuhäiriörekisteriin. *Suomen Asiakastieto Oy:n tiedotteet*. Noudettu 7.2.2023 osoitteesta <https://www.epressi.com/tiedotteet/talous/huolestuttava-kaanne-kolmessa-kuukaudessa-1-200-uutta-nuorta-maksuhairiorekisteriin.html>
- Suomen Pankin rahamuseo (2022). Talousosaamiskeskus. Noudettu 6.2.2023 osoitteesta <https://www.rahamuseo.fi/museo/talousosaamiskeskus/>
- Suomen Pankki (2021). Ehdotus Suomen talousosaamisen edistämisen kansalliseksi strategiaksi. *Suomen Pankin yleistajuiset selvitykset* A:124.
<https://urn.fi/URN:NBN:fi:bof-202101271065>
- Talous ja nuoret TAT (2019). Mun elämä, mun rahat – Opettajien talousosaaminen. Noudettu 9.1.2023 osoitteesta <https://tat.fi/julkaisu/opettajien-talousosaaminen-tutkimus/>
- Talous ja nuoret TAT (2023). Mikä TAT? Noudettu 6.2.2023 osoitteesta <https://tat.fi/mika-tat/>
- Talouselämä (2019). Kansalaisaloite: Taloustieto pakolliseksi oppiaineeksi – ”Kaikki eivät saa samanlaista talouskasvatusta kotona”. Noudettu 4.5.2023 osoitteesta

<https://www.talouselama.fi/uutiset/kansalaisaloite-taloustieto-pakolliseksi-oppiaineeksi-kaikki-eivat-saa-samanlaista-taloukasvatusta-kotona/e1716b47-b47a-46bb-9cbb-f1f9c26cf558>

- Urban, C., Schmeiser, M., Collins, J.M. & Brown, A. (2020). The effects of high school personal financial education policies on financial behavior. *Economics of Education Review*, 78. <https://doi.org/10.1016/j.econedurev.2018.03.006>
- Vaahtoniemi, S., Kalmi, P. & Ruuskanen, O-P. (2023). Suomalaisten talousosaaminen. *Esitys Suomen Pankin rahamuseossa 15.5.2023*. Noudettu 26.6.2023 osoitteesta <https://www.rahamuseo.fi/tapahtumat/Tapahtumalistaus/tuloksia-suomalaisten-talousoaamisesta/>
- van Rooij, M., Lusardi, A. & Alessie, R. (2012). Financial Literacy, Retirement Planning and Household Wealth. *The Economic Journal*, 122, 449-478. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0297.2012.02501.x>
- Väärälä, M. (2022). Kotitalousopetus vahvistaa nuorten taloustaitoja. *Helsingin sanomat*, s. B 13, 2.12.2022.
- Yle (2019). Valtaosa suomalaisista haluaisi taloustiedon omaksi oppiaineekseen peruskouluun – Opetusalan asiantuntijat tyrmäävät ehdotuksen. Noudettu 4.5.2023 osoitteesta <https://yle.fi/a/3-10855629>
- Yrityskylä (2023). Tutustu Yrityskylään. Noudettu 6.2.2023 osoitteesta <https://yrityskylä.fi/toiminta/>
- Zaldo (2023). Tervetuloa Zaldoon. Noudettu 16.3.2023 osoitteesta <https://zaldo.fi/>

Liitteet

Liite 1. Haastattelukysymykset

1. Miten tarpeelliseksi koet taloustiedon opettamisen?
2. Kuinka mielekkääksi koet taloustiedon opettamisen?
3. Koetko taloustiedon opettamisen haastavaksi?
4. Miten arvioisit oppilaidesi talousosaamisen tasoa?
5. Tulisiko taloustietoa mielestäsi opettaa omana oppiaineenaan? Miksi/miksi ei?

6. Mikä oli pääaineesi yliopisto-opintojesi aikana?
7. Kuinka paljon opiskelit taloustiedettä yliopisto-opintojesi aikana?
8. Onko mielestäsi helppoa vastata oppilaiden kysymyksiin, jotka liittyvät oman talouden hallintaan tai talouteen yleisesti?
9. Koetko, että henkilökohtaisen talousosaamisesi edistämisestä olisi apua taloustiedon opettamiseen?

10. Mitä oppikirjoja koulussanne käytetään yhteiskuntaopin ja taloustiedon opetuksessa? Mitä mieltä olet käyttämistänne oppikirjoista?
11. Hyödynnättekö pelejä taloustiedon opetuksessa? Jos kyllä, mitä?
12. Tulisiko pelejä hyödyntää enemmän taloustiedon opetuksessa?

13. Oletko saanut lisäkoulutusta tai perehdytystä taloustiedon opetukseen työurasi aikana?
14. Oletko itsenäisesti opiskellut taloustiedosta tai sen opettamisesta lisää työurasi aikana?
15. Miten opettajia tulisi mielestäsi tukea taloustiedon opetuksessa?